Odgovornost za prijevod izvornog engleskog izdanja na hrvatski jezik u potpunosti preuzima Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske.

Izdavač: Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova
Mesnička 23
Zagreb, 2012.

Glavna urednica: mr. sc. Helena Štimac Radin

Prijevod: Davies d.o.o.

Lektura: Mirjana Paić-Jurinić

Naslovnica i prijelom: Mirna Reinprecht

Tisak: Intergrafika TTŽ d.o.o.

Naklada: 1000 primjeraka

CIP zapis dostupan je u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 789132
ISBN 978-953-7574-16-1

UPRAVNI ODBOR ZA RAVNOPRAVNOST IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA (CDEG)

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

Biblioteka ONA Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske

Odjel za ravnopravnost spolova i ljudsko dostojanstvo
Uprava za pravdu i ljudsko dostojanstvo
DGI – Ljudska prava i vladavina prava

ŽENE I NOVINARI/NOVINARKE IMAJU PREDNOST

Izazov profesionalnim medijskim stručnjacima/stručnjakinjama kako bi ostvarili demokraciju u praksi, kvalitetu u novinarstvu i otklonili rodne stereotipe

Pripremila stručna savjetnica dr. JOKE HERMES

Dragi novinari/novinarke, urednici/urednice,

ovo je poziv na oružje, snažna molba da se preispitaju dosadašnje navike i postupci stvaranja kvalitetnih vijesti. Kao sve profesionalce, vjerojatno vas izravan seksizam i rasizam užasavaju, a svjesni ste i toga da je diskriminacija na svakoj osnovi, poput spola, rase, boje kože ili seksualnosti, protuzakonita. Znate li koliko je nizak postotak intervjuiranih žena i žena prikazanih u ulozi stručnjakinja? Jeste li svjesni ograničenoga repertoara pitanja o međusobnim odnosima i emocijama koja se postavljaju muškarcima, a za koja se smatra da su izvan njihove nadležnosti?

Kao stvaratelji vijesti vi raspolažete sredstvima koja potiču demokratizaciju društva. Bez pravednih, nepristranih i otvorenih vijesti ne postoji ni višeslojan javni prostor, nedostaje osnovno znanje o činjenicama potrebnim za pošteno oblikovanje mišljenja ili za pravedno i časno donošenje odluka koje se tiču sviju nas. Objavljivanje javnih vijesti nalazi se pod pritiskom. Tržišna logika nameće ciljeve koje je gotovo nemoguće ostvariti. Proizvesti snažne priloge koji brzo privlače pozornost gledateljstva, a koji su usto dobro istraženi i promišljeni, nije nimalo lako. Političko pitanje s kojim se suočavamo moglo bi, dakle, biti: treba li se uopće javno novinarstvo natjecati prema pravilima tržišne logike? Ne treba li ono preispitati svoje temeljne ciljeve i služiti kao kritična četvrta grana vlasti i stup demokracije koji igra prema vlastitim pravilima?

Ako, kao novinar/novinarka ili urednik/urednica, mislite da cjelokupno novinarstvo, javno ili privatno, treba predstavljati neovisan glas javnosti, ovaj vam izazov omogućuje da to i dokažete. Molimo vas da preispitate činjenice i argumente koji stoje pred vama i odlučite kako zaustaviti praksu prešutne (dis)kvalifikacije društvenih skupina, možda nesvjesnim

ugurivanjem u rodne stereotipe. U tom smislu, ovaj se tekst bavi snagama novinarstva (koje su sve dobre odskočne daske za rodno osviješteno izvještavanje i novinarstvo), a u posljednjem dijelu predlaže neka praktična sredstva. Nije riječ o priručniku ni o akademskom radu. Molimo vas da ga protumačite kao molbu zabrinutog građanstva koje iznimno cijeni vaš rad. Ako ovaj tekst čitate kao zabrinuti građanin/građanka, nadamo se da će vas potaknuti da od novinarstva očekujete kvalitetu te da doista inzistirate na kvalitetnom novinarstvu – novinarstvu koje se bori protiv svih stereotipa.

Preporuka 1799 (2007) o prikazivanju žena u oglašavanju i Preporuka 1555 (2002) o prikazivanju žena u medijima Parlamentarne skupštine Vijeća Europe te starija Preporuka br. R (84) 17 Odbora ministara (1984) o potrebi za uspostavom ravnopravnosti između žena i muškaraca u medijskoj produkciji i u medijskim izdanjima pružaju podršku i podlogu za ovaj novinarski izazov. I Parlamentarna skupština i Odbor ministara ističu ključnu važnost medija u demokratskom društvu i jednostavnu činjenicu da ravnopravnost između žena i muškaraca nije ništa drugo do lakmus papir za dokazivanje ostvarivanja istinske i zrele demokracije u svim europskim zemljama.

Poveznice na sve tri preporuke:

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-media/index_en.asp

Posebne poveznice u nastavku:

http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta07/EREC1799.htm
http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/EREC1555.htm
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-media/Rec_84_17_fr.pdf

SADRŽAJ

SREDSTVA

BORBA PROTIV RODNIH STEREOTIPA

UVOD

Rodni stereotipi *Unaprijed stvorena mišljenja prema kojima se muškarcima i ženama samovoljno pridaju osobine i uloge određene i ograničene njihovim spolom. Rodni stereotipi mogu ograničiti razvoj prirodnih nadarenosti i sposobnosti dječaka i djevojčica, žena i muškaraca, kao i njihovih obrazovnih iskustava i životnih prilika.*

Ovo nije priručnik. Vjerojatnost da će novinari/novinarke pročitati priručnik koji je napisala osoba koja nije novinarka ravna je nuli. Dakle, za novinare/novinarke i medijske stručnjake/stručnjakinje ovo predstavlja poziv na preispitivanje profesionalnih praksi u pogledu prikazivanja žena i muškaraca, posebno u pogledu rodnih stereotipa. Svim ostalim čitateljima ovaj rad pruža argumente, uvide i primjere vezane za ono što se razumijeva pod rodnim stereotipima te načine kako se protiv njih možemo boriti.

Vijeće Europe duboko je zabrinuto kada je riječ o zaštiti ljudskih prava i slobodi od diskriminacije, uključujući i onu na temelju spola.

Europska konvencija o ljudskim pravima, članak 14: Zabrana diskriminacije
"Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost."

U raznim preporukama Parlamentarna skupština i Odbor ministara pozivaju na zaustavljanje praksi koje vode neravnopravnosti spolova u medijima i medijskoj produkciji. Rodni su stereotipi međutim jedan od načina na koji se diskriminacija na temelju spola i dalje provodi. Takvu praksu treba zaustaviti jer sprječava uživanje u svim pravima građana/građanki Europe, posebno kada su posrijedi žene. I muškarce, iako možda u manjoj mjeri, nametanje rodnih stereotipa ograničava u životnim mogućnostima i izborima.

Nametanje rodnih stereotipa, kao sustavno pridavanje određenih osobina i sposobnosti muškarcima, odnosno ženama, određuje ih za obavljanje, primjerice, javnih dužnosti ili zahtjevnijih poslova, ili ih iz njih isključuje. U slučaju žena, praksa korištenja rodnih stereotipa još nas uvijek želi uvjeriti da je ženama mjesto u kućanstvu, na što GMMP (Projekt globalnog praćenja medija) i dalje upozorava. Jednako tako, muškarci koji se žele baviti sestrinstvom ili predavati u osnovnoj školi otkrit će da je, zbog stereotipnih opisa u medijima, takav izbor teško objasniti i ostvariti. Nametanje rodnih stereotipa je diskriminatorna praksa.

Ovaj tekst, koji potiče na preispitivanje i suzbijanje stereotipa, iznosi činjenice, snage i sredstva za obnavljanje profesionalnog novinarstva. Činjenice naglašavaju potrebu za uklanjanjem rodnih stereotipa. Pokazuju kako korištenje rodnih stereotipa ovisi o sklopu društvenih i kulturoloških okolnosti te kako se to često i nesvjesno čini tijekom užurbane rutine stvaranja vijesti. Snage nas uvjeravaju da će rodni stereotipi biti stvar prošlosti ako i kada novinari/novinarke budu dobro obavljali svoj posao. U stvari, novinarstvo kao struka ima u sebi sve što je potrebno za uklanjanje stereotipa. Rodna osviještenost ne traži ništa više od dobrog novinarstva. Sredstva, kao posljednji ali ne i najmanje važan čimbenik, prvenstveno služe onima koji poučavaju novinare početnike. Ona jačaju i argumente protiv „lijenog novinarstva“: na primjer, stručnjakinje je moguće pronaći. Obraćajući pozornost na rodne razlike, novinari/novinarke mogu otkriti nova gledišta za sve sastavnice koje čine vijest, poput seksualnih napada, politike, nasilja. Borba protiv rodnih stereotipa znači više od pitanja vezanih za malu skupinu žena, ona pogađa u središte ostvarivanja demokracije u vijestima i javnim raspravama, kao i putem njih.

Kako koristiti ovaj tekst

***

Dr. Joke Hermes je znanstvenica na području medija i kulture društva.

Cilj je ovoga teksta provocirati čitatelje/čitateljice i navesti ih na razmišljanje o bezbroj načina na koje medijski stručnjaci/stručnjakinje i medijski korisnici/korisnice i dalje omogućavaju korištenje rodnih stereotipa. To često djeluje nevino, ili se čini kao da im se može oprostiti. Stereotipi se rijetko koriste s namjerom da se nekoga diskriminira. Zato tekst uključuje dojmljive primjere i dokaze prikupljene iz raznih zemalja. Ti su primjeri i sugestije međutim samo izbor. Postoji cijeli niz građanskih inicijativa, primjerice izrada baza podataka stručnjakinja i priručnika koji promiču medijsku pismenost te diverzifikaciju rodno obojenih prikaza. Drugi primjeri objašnjavaju kako borba protiv rodnih stereotipa ne predstavlja ništa više ili manje od novinarstva koje sebe smatra doista ozbiljnim. To uključuje snagu karaktera za redovito preispitivanje poslovnih rutina i prihvaćanje činjenice da, ako se pogreške i dogode, iz njih treba izvući pouku.

Iako ton ovog dokumenta ili priručnika može povremeno zvučati strogo i nepomirljivo, to ne znači da se novinarima/novinarkama želi govoriti kako trebaju obavljati svoj posao. Uostalom, sloboda tiska je temeljna sloboda, baš kao i pravo na slobodu od diskriminacije. Postoje međutim prijedlozi gdje i kako novinarstvo može usmjeriti svoju snagu na borbu protiv rodnih stereotipa. Čitatelji/čitateljice koji nisu novinari/novinarke mogu to iskoristiti, primjerice, u sklopu građanskih inicijativa za suzbijanje rodnih stereotipa.

Sadržaj na početku dokumenta je najkraći mogući sažetak ovdje izloženih argumenata. S velikom pozornošću uključene su i mnoge poveznice i reference kako bi čitatelji/čitateljice mogli stvoriti vlastito mišljenje o danim primjerima i argumentima. Poveznice nisu umetnute u bilješke ispod teksta nego u sam tekst dokumenta, što u elektroničkoj verziji dokumenta omogućuje brzu provjeru. Kako bismo olakšali čitanje papirnate verzije dokumenta, u njemu su poveznice, gdje god je bilo moguće, umetnute na kraju odlomaka.

Premda ovaj „poziv na oružje“ ima samo jednu autoricu, ovaj tekst nije mogla sama napisati. Autorica želi zahvaliti posebice Margaret Gallagher na pronicljivim primjedbama i na tome što se dosjetila dobrih i snažnih primjera koje je prikupila tijekom svojih impresivnih istraživanja za Unesco, Vijeće Europe i Projekt globalnog praćenja medija. Njezina stručnost u području rodnih pitanja i medija nema premca. Zahvaljujem i dr. Bisseri Zankovi te Emiru Povlakicu, članovima Upravnog odbora za medije i usluge novih komunikacija (CDMC) te Greti Gober na vrlo korisnim napomenama i prijedlozima zbog kojih je ovaj tekst mnogo bolji nego što bi inače bio. Zahvalu zaslužuje i Upravni odbor za ravnopravnost između žena i muškaraca (CDEG) i njegova mreža jer su prikupili neke od sjajnih primjera koje smo ovdje uvrstili. Duh posvećenosti i solidarnosti koji vlada radom Odbora predstavlja pravo nadahnuće.

I. DIO:

ČINJENICE

ZA PRAVEDNO PRIKAZIVANJE TREBA SE IZBORITI

Činjenica br. 1: Opasno je uzimati stvari zdravo za gotovo

Plan (pod prethodnim nazivom Foster Parents Plan) svjetska je udruga čija je aktivnost usmjerena na dobrobit djece. Rezultati istraživanja udruge Plan International pod nazivom Jer sam djevojčica (Because I am a girl) iz 2010. godine (http://plan-international.org/girls/resources/digital-and-urban-frontiers-2010.php) upozorili su na činjenicu da ulaganje u djevojčice i žene ima učinak multiplikatora koji koristi zajednicama u cjelini – što uključuje dječake i muškarce. Ipak, kada se pomaže i ulaže s namjerom pomaganja cijelim zajednicama, stereotipni stavovi i prioriteti često uzrokuju situaciju u kojoj su djevojčice i žene na gubitku. Udruga Plan potiče razumijevanje da je pružanje jednakih šansi i prilika djevojčicama i ženama u najboljem interesu društva kao cjeline. U Europi, kao i drugdje u svijetu, takvo shvaćanje još uvijek predstavlja problem. U skladu sa zakonom, žene i muškarci imaju jednaka prava. U svakodnevnom životu žene su plaćene manje od muškaraca za isti rad, imaju manje prilika za napredovanje na temelju istog životopisa, manje se ističu kada se nađu na javnim položajima, postoji mnogo veća vjerojatnost da će biti seksualno napastovane i da će ih se prosuđivati na temelju mladosti, izgleda i seksualne raspoloživosti (ili njihova nedostatka). Svjesni smo nekih od tih činjenica, ali smo i skloni nadati se da stvari „nisu baš tako loše“ ili da se situacija popravlja. Uzimanje takvih shvaćanja zdravo za gotovo opasno je jer ne omogućuje javnu raspravu i ne potiče novinare/novinarke na daljnje problematiziranje takvih pitanja. Pogledajmo to pobliže.

Gole činjenice

U Europskoj uniji žene u prosjeku dobivaju plaću 18% manju od plaće muškaraca – jaz koji se posljednjih 15 godina gotovo nimalo nije smanjio, a u nekim se zemljama čak povećao.

(*Equal pay for women – not yet. Anti-discrimination and equal opportunities [Ženama jednake plaće – ne još. Suzbijanje diskriminacije i jednake mogućnosti*] 05/03/2010, http://ec.europa.eu/news/employment/100305_en.htm).

Kandidati za posao za koje se pretpostavlja da su muškog spola imaju veće mogućnosti da budu primljeni na neki posao nego žene koje pošalju potpuno jednak životopis. „Postoji veća vjerojatnost da će kako žene tako i muškarci glasati za zapošljavanje muškog kandidata u odnosu na kandidatkinju jednakih sposobnosti."

(„*The impact of gender on the review of the curricula vitae of job applicants and tenure candidate. A national empirical study*" [„*Utjecaj roda na ispitivanje životopisa kandidata za radno mjesto i kandidata za stalno zvanje. Nacionalno empirijsko istraživanje*"] autorice: Rhea E. Steinpreis; Katie A. Anders; Dawn Ritzke u Sex Roles; listopad 1999.; 41, 7/8, str. 509).

„Među subjektima vijesti (osobama koje se pojavljuju u vijestima) žena je samo 24%."

Ključni nalazi izvješća Who makes the news? (Tko stvara vijesti?) Projekt globalnog praćenja medija 2010 (http://www.whomakesthenews.org/).

Prilozi u vijestima prikazuju svijet u kojem su muškarci brojniji od žena u gotovo svim kategorijama zanimanja, a najveća neravnoteža prisutna je u visoko kvalificiranim zanimanjima. U nekim je kategorijama udio prepoznatih, predstavljenih ili prikazanih žena u ulogama radnica i profesionalnih djelatnica porastao posljednjih 10 godina. No, žena je više od muškaraca u samo dvjema: predstavljene su u vijestima u ulozi kućanice (72%) i studentice (54%). Slika prikazana kroz vijesti postaje slika svijeta u kojemu su žene gotovo nevidljive kao aktivne sudionice koje rade izvan kuće.

Na svjetskoj razini, europska regija stoji lošije nego što to sama sebi želi prikazati: 26% subjekata koji se pojavljuju u vijestima u Europi bile su žene (što se može usporediti sa svjetskim udjelom: 24%, ali taj je udio niži od onoga Latinske Amerike i Sjeverne Amerike – 29% odnosno 28%). Svjetski prosjek reportaža koje su potaknule pitanja ravnopravnosti spolova iznosio je 6%, a u Europi je taj prosjek tek 3% – što je znatno manje nego na Karibima, u Latinskoj i Sjevernoj Americi. Samo 4% reportaža u europskim vijestima jasno se suprotstavilo rodnim stereotipima, u usporedbi sa 9% u Sjevernoj Americi te 13% u Latinskoj Americi.

Izvor: Who makes the news? Projekt globalnog praćenja medija 2010 (http://www.whomakesthenews.org/), *vidi Europsko regionalno izvješće na internetskim stranicama WACC-a* (http://www.whomakesthenews.org/images/stories/restricted/regional/Europe.pdf).

Prema Mediacentru Sarajevo, žene su u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj, kao i drugdje, podzastupljene, a muškarci u novinama dominiraju. Žene se povezuje sa zabavom i privatnom sferom te ih se u vijestima marginalizira. Pojavljuju se u člancima na posljednjim stranicama, koje se bave tzv. mekim temama. Žene rijetko zauzimaju središnju ulogu u nekom članku ili, pak, služe kao izvor informacija. Ženski glasovi rijetko se smatraju glasovima autoriteta ili stručnog znanja; drži ih se u pozadini i ostaju pasivnije od muškaraca. Takvo ponašanje umanjuje ženski autoritet i kompetencije.

Adla Isanovic (2006) Medijski diskurs kao muški domen. Predstavljanje roda u dnevnim novinama u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji. Sarajevo: Mediacentar http://www.media.ba/mcsonline/files/shared/sterotyping_adla_isanovic.pdf

Sociološka istraživanja pokazuju da, kada su oba partnera zaposlena, muškarci obavljaju vrlo malo kućnih poslova. U najboljem slučaju „pomažu“ tako što obavljaju poslove zatvorena tipa, a izbjegavaju redovite poslove te uopće ne obavljaju kućanske poslove ili brigu za djecu, osim u slučaju kada su partnerice bolesne ili na neki drugi način onesposobljene. To u praksi znači da će otići u kupnju ako dobiju popis namirnica ili otići po djecu kada se to od njih zatraži. Čine vrlo malo kako bi organizirali, planirali ili upravljali cijelim nizom poslova koje treba obaviti radi nesmetanog funkcioniranja obitelji.

Vidi Jan Windebank (2001) Domestic Labour and Parenting Work in different Welfare States [Kućanski poslovi i briga za djecu u različitim socijalnim državama] u Work Employment Society 2001, 15: 269-290.

Procijenjeno je da su žene bile žrtve silovanja i seksualnih napada u 91% slučajeva, a u gotovo 99% slučajeva počinitelji su bili muškog roda. Statistički podaci na europskoj razini govore nam da je 12-15% Europljanki starijih od 16 godina doživjelo obiteljsko nasilje – mnoge i dalje trpe tjelesno i seksualno nasilje bivših partnera čak i nakon prekida veze. Istraživanje provedeno u nordijskim zemljama pokazalo je da je 42% svih žena u Islandu doživjelo neku vrstu nasilja nakon 16. godine.

Popis dostupnih istraživanja i izvješća (Vijeće Europe), izvor europske statistike: http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/StudiesReports_en.asp#TopOfPage

Opća europska statistika: https://docs.google.com viewer?url=http%3A%2F%2Fwww.coe.int%2Ft%2Fdg2%2Fequality%2Fdomesticviolencecampaign%2Fsource%2FBriefViolenceCampaign_en.doc-

Nordijske zemlje: http://nikk.no/Major+problem+of+male+violence+against+women+in+the+West+Nordic+Region.b7C_wlfK4j.ips
Svjetska zdravstvena organizacija o nasilju nad ženama http://www.who.int/

reproductivehealth/publications/violence/en/index.html
Citirano istraživanje iz SAD-a: Greenfield, Sex Offenses and Offenders. Bureau of Justice Statistics, U.S. Department of Justice, 1997.

Godine 2011. Poljska je uvela kvotu prema kojoj se prvi put tražilo da političke stranke uključe 30% žena u izborne liste za parlamentarne izbore (listopad 2011.). Novinari su u tome vidjeli priliku za organiziranje igre za javnost te pozvali čitateljstvo na glasovanje za najljepšu kandidatkinju za Sejm (donji dom Poljskog parlamenta) „Pozivamo vas na sudjelovanje u našoj anketi. Zajedno ćemo izabrati damu koja zaslužuje titulu najljepše kandidatkinje za Sejm Malopolske! Glasovanje traje do 6. listopada 2011. godine. Rezultati će biti objavljeni sljedećeg dana, tj. 7. listopada. Zabavimo se!“ Članak se pojavio na stranici „aktualnih događanja“, a sastojao od dvostruke stranice na kojoj su objavljene fotografije glava kandidatkinja te ocjene koje su im dodijeljene.

(http://krakow.naszemiasto.pl/artykul/1092947,najpiekniejsza-kandydatka-do-sejmu-z- malopolski-glosujemy,galeria,id,t,tm.html#f885ce45588f1835,1,3,8)

Istraživanje provedeno u belgijskoj pokrajini Flandriji u jesen 2011. godine pokazalo je da je bolje biti muškarac ako ste član parlamenta koji želi biti poznat preko medija. Od 20 flamanskih parlamentaraca koji se najčešće prikazuju i citiraju u vijestima samo je jedno žensko ime. S druge strane, udio žena u flamanskom parlamentu iznosi 42%. Parlamentarka Elisabeth Meuleman (Zelena stranka, Groen!) kaže da se političarke ne nalaze na položajima i ne rade na temama koje novinari/novinarke i urednici/urednice smatraju zanimljivima. Te teme uključuju obrazovanje i socijalnu skrb.

http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2011/11/23/journalist-zoekt-vrouw

Šokantna je činjenica da se ni novinari/novinarke ni urednici/urednice ne uzrujavaju previše zbog tih brojki i primjera. Usprkos tome što će mediji koji objavljuju vijesti redovito objavljivati i autoritativna istraživanja, činjenice i brojke, to će biti „stare vijesti“ koje se pojavljuju na posljednjim stranicama, nakon važnih vijesti. Te brojke međutim imaju vrijednost vijesti jer potkrepljuju opću pretpostavku da se svijet mijenja nabolje. Rugaju se trenutačnoj neoliberalnoj ideologiji da smo svi graditelji vlastitih života, da je izbor na nama samima. Ali, nije tako. Mi prešutno prihvaćamo da zakonom utvrđena prava ne znače mnogo; stare navike teško odumiru. Ako se muškarci izvlače obavljajući manje od jednakog

dijela kućanskih poslova, a nitko im zbog toga doista ne prigovara, baš dobro za njih! Ako su žene silovane češće nego muškarci, pa neka paze kako se odijevaju i kojim putom idu kući. A uzeti nam za zlo ako uživamo u gledanju privlačnih žena na televiziji, ili ako dolazak većeg broja žena u parlament popratimo s malo humora, zar to nije pomalo sitničavo?

Još se jedan problem skriva iza mogućeg nedostatka vrijednosti vijesti koje se bave zanovijetanjima o pitanjima odgađanja rodne emancipacije. Postoji dvostruko veća vjerojatnost da će žene koje se ipak pojave u medijima biti prikazane kao žrtve (GMMP 2010, str. 15). U prosjeku su prikazane žene mlađe od muškaraca (npr. 54% žena koje su bile prikazane na televiziji pripadalo je u dobnu kategoriju od 19-34 godine, u odnosu na 24% ukupne populacije: GMMP 2010, str. 14). Nije pretjerano reći da pojmovi „bespomoćna" i „zgodna" čine žene zanimljivijim subjektima za medije. Čitatelji/čitateljice i medijski stručnjaci/stručnjakinje jednako dobro znaju da je to tako, a s vremena na vrijeme o tome se i raspravlja, primjerice kada se prigovara zbog gotovo anoreksičnog izgleda vrhunskih manekenki. Nekoliko ženskih časopisa prilagodilo je svoje politike vezane za raznolikost tjelesne građe. Sve u svemu, kao stručnjaci/stručnjakinje i kao građani/građanke, ne trudimo se previše. Čini se da imamo tisuću opravdanja za imperative komercijalne medijske kulture i vrlo nizak prag za prihvaćanje veličina i oblika ljudskih tijela u širokom rasponu dobi. U svakom slučaju, medijski producenti/producentice uvjereni su da je to tako. Politika savršenih tijela u medijskoj produkciji loša je vijest sama po sebi. Takva je politika proširena u medijskoj kulturi koja koristi pravila zabavnog programa za donošenje vijesti te konačno predstavlja i opasnost za demokraciju jer isključuje osobe koje je priroda manje obdarila. Iako zahtjevi za savršenim tijelom nisu sami po sebi vezani ni za koji spol, oni se vrlo dobro kombiniraju s rodnim stereotipima i učvršćuju pristrana mišljenja o tome kakvi žene i muškarci jesu i što se od njih može i treba očekivati.

Konačno, neprepoznavanje prakse nametanja rodnih stereotipa kao igre moći, što ona uistinu i jest, znači cijele skupine lišiti pristupa javnim forumima. Znači lišiti ih autoriteta u određenim područjima znanja i prakse. Znači lišiti ih demokratskih prava jer ih se diskriminira zbog njihova izgleda, a tako nastaju kvarenje demokratskih vrijednosti i kraj kvalitetnog novinarstva. Svijest o nametanju rodnih stereotipa ženama i muškarcima dira

u samu srž profesionalizma i neovisne produkcije vijesti. Stereotipi uključuju pretpostavke koje se uzimaju zdravo za gotovo i koje su „općepoznate“, dok kvalitetno novinarstvo čini upravo suprotno. Ono zna da nešto što je samo po sebi razumljivo može biti varljivo te da stvari valja pobliže istražiti.

Činjenica br. 2: Korištenje stereotipa predstavlja neku vrstu igre moći

Ljudi koji rade na vijestima i dalje se ponose time što ništa ne uzimaju zdravo za gotovo, što inzistiraju na snažnoj legitimizaciji i obrazloženjima, posebno kada je riječ o „zdravom razumu“. Primjeri izvještavanja iz ratnih zona pokazuju kako je priklanjanje stereotipima uzimanja stvari zdravo za gotovo pridonijelo kasnom otkrivanju masovnog silovanja žena u bivšoj Jugoslaviji.

Penny Marshall, izvjestiteljica TV postaje British Independent Television News (ITN), izvještavala je o ratu u bivšoj Jugoslaviji. Ispitivala je muškarce u logorima Omarskoj i Trnopolju o tome jesu li bili mučeni, no tek je naknadno doznala za golem broj silovanih žena. Budući da je stekla dojam kako se treba usredotočiti na muške izvore, nije očekivala da bi žene imale išta dodati, a kamoli imati snažnu i drugačiju priču (Gallagher, 1995). U tom se području znalo da su žene bile žrtve seksualnog iskorištavanja. Spoznaja da su i muškarci bili silovani izazvala je još veći šok. Danas silovanje kao ratni čin postoji u našoj mentalnoj mapi. Međunarodni kazneni sud za Ruandu, koji su 1998. godine osnovali Ujedinjeni narodi, donio je povijesne odluke koje su silovanje definirale kao zločin genocida prema međunarodnom pravu. Osim toga, 2008. godine Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda prihvatilo je Rezoluciju 1820 u kojoj stoji da „silovanje i ostali oblici seksualnog nasilja mogu predstavljati ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili djelo koje se smatra sastavnim dijelom genocida“.

Svakodnevno korištenje stereotipa pridonosi iskrivljenju pojmova „normalno“ i „prihvatljivo“. Služi kao podsjetnik na „pravilno“ ponašanje ili prihvatljiviji oblik tijela za one osobe kojima se ti stereotipi nameću. Služi i kao opravdanje za olako shvaćanje zakonitih građanskih sloboda i prava onih osoba koje bi, prema stereotipnom shvaćanju, trebale biti samo „slike bez tona“. Takvo ponašanje tjera žene i djevojčice da preuzimaju uloge koje

ne bi bile odabrale ili da troše energiju boreći se protiv unaprijed stvorenih pretpostavki o onome što jesu. Jednako tako, na muškarce utječu stereotipi vezani za njihove osobne i profesionalne životne izbore. Možda želimo prihvatiti da živimo u korporativnoj tržišnoj kulturi koja diktira da su mladost i ljepota obveza te da je seksualna dostupnost od ključne važnosti. Možda želimo prihvatiti da starija televizijska voditeljica mora „srediti“ lice i kosu kako bi zadržala posao, kao što je bio slučaj u dolje iznesenom primjeru američke voditeljice. Možda želimo prihvatiti da živimo u iskrivljenom, ulickanom i retuširanom svijetu medija. Prema zakonu, novinari/novinarke, kao i svi mi, još uvijek moraju prihvatiti i poštovati jednaka prava žena i muškaraca te njihovo pravo da ne budu diskriminirani.

Dokle god postoji sloboda tiska i javnog emitiranja, postoji demokratska obveza svih novinara/novinarki da pravedno postupaju prema ženama i muškarcima kao prema doista slobodnim pojedincima te da shvate na koji način korištenje stereotipa slabi preduvjete za stvaranje demokratskih mišljenja i raznolikosti u javnosti. Naravno, komercijalne vijesti emitiraju se s namjerom da se podrže ta ista ustavna prava. No, često se događa da komercijalni programi biraju mogućnost da ne emitiraju vijesti kao takve, već mozaične emisije kojih je prvenstvena svrha zabaviti gledatelje. Usprkos tomu što i takve emisije mogu imati kritičan i inovativan pristup, one prema zakonu ili samonametnutoj obvezi nisu dužne promicati demokraciju i ravnopravnost.

Ljepota prije pameti

Kada se poznata izvjestiteljica Greta Van Susteren preselila iz CNN-a u Fox početkom 2002. godine, ne samo što je promijenila cjelokupan izgled nego je i kirurškim zahvatom izmijenila lice kako bi izgledala mlađe i „ljepše“. Kada je krenula njezina nova emisija On the Record, pojavila se s besprijekornom frizurom i sjedila za stolom tako da gledatelji/gledateljice vide njezinu kratku suknju i noge.

Robin Gerber primijetila je sljedeće: „Prije kirurškog zahvata, gđa Van Susteren bila je sve prisutnija u ulozi lučonoše te zračila nadom da su žene postigle napredak. Vjerovali ste da je uspjela na televiziji zato što je iznimno pametna i daleko najbolja pravna analitičarka u eteru.“ Njena operacija simbolizira međutim ono što mnogi analitičari/analitičarke već stoljećima tvrde: da je ženin izgled mnogo važniji od onoga što ima reći. Gerber zaključuje da je Greta Van Susteren „postala bolan podsjetnik na neravnopravnost žena... Biti pametna, pametnija, najpametnija nije dovoljno. Svojim nastojanjem da bude samo još jedno lijepo lice, Greta Van Susteren je umjesto toga postala još jedna žrtva kulture u kojoj živimo”.

Izvor: (http://www.media-awareness.ca/english/issues/stereotyping/women_and_girls/women_coverage.cfm)

Greta Van Susteren - prije, poslije

Bavljenje stereotipima nije (samo) pitanje sve veće medijske pismenosti, koliko god to bilo važno (vidi Sredstva, Sredstvo br. 2), ili bolje izobrazbe mladih novinara/novinarki. Riječ je o ponovnom umjeravanju pretpostavki zdravog razuma na profesionalnom području. To je stvar hrabrosti: imaju li medijski stručnjaci/stručnjakinje u javnom prostoru smjelosti gledati medijski sadržaj za koji su odgovorni kao cjelinu? Imaju li smjelosti prihvatiti svoju kolektivnu odgovornost kao „četvrta sila“ demokracije i propitivati kodekse i tradicije koje se uzimaju zdravo za gotovo kako bi te kodekse konačno srušili i nanovo ih izgradili? Radi li se o skupini profesionalnih stručnjaka/stručnjakinja koji se usuđuju sebe shvatiti ozbiljno? Radi li se o skupini stručnjaka/stručnjakinja koji shvaćaju kako je lako i ugodno koristiti rodne stereotipe?

Ženski glasovi za izmjenu vijesti (studeni 2011.)

Više od prosvjeda: Kada je uprava britanskoga televizijskog programa Channel 5 zamolila Selinu Scott, 57, da zamijeni voditeljicu Natashu Kaplinsky dok je bila na porodiljnom dopustu, ona je pristala i zabilježila angažman u svoj kalendar. Kada je umjesto nje TV kuća vrbovala Islu Traquair, 28 godina i Matta Barbeta, 32 godine, Selina Scott nije samo uložila prigovor nego je i uzela odvjetnika: „TV kuća i direktor programa za Channel 5, Bob Gale, zanijekali su tu optužbu te izjavili da će se braniti," izvijestio je Daily Mail. *Emily Bell, u dnevniku* Guardian UK, *naziva tužbu Seline Scott važnim iskorakom.*

Većina rukovoditelja/rukovoditeljica podsvjesno dolazi u neodoljivu napast zaposliti ljude prema vlastitoj slici i prilici – zbog čega mnoge samovoljne žene rade u odjelu za digitalno upravljanje u Guardianu *i zbog čega svi moramo sebi postaviti kriterije koji će nas podsjetiti da pogledamo što je i s druge strane ogledala.*

Na malom ekranu imamo cijeli niz starijih muškaraca nekonvencionalnoga izgleda (Jeremy Clarkson, Jonathan Ross, Chris Moyles, Alan Sugar, Adrian Chiles, Jeremy Paxman, Simon Cowell, Piers Morgan) koji su izvrsno plaćeni zbog svojih sposobnosti, bez obzira na izgled i dob. Za žene je priča sasvim drugačija – izgled i dob su jasni čimbenici koji utječu na odabir voditeljica na sasvim drugačiji način nego na izbor voditelja. Mediji bi se trebali duboko zabrinuti zbog takvoga nedostatka raznolikosti – ne samo zato što to predstavlja moralnu tupost s naše strane nego i zato što govori o jako lošem smislu za biznis.

Na: http://womensvoicesforchange.org/news-brief-selina-scott-sues-tv-channel-for-ageism-heart-attack-recovery-via-the-gym-at-41-kimberly-pi-jpgerce-doesnt-cry.htm, pristupljeno u studenom 2011. godine

Činjenica br. 3: Javno novinarstvo potrebno je pod hitno razbuditi

Ako je korištenje rodnih stereotipa takva stara i ustaljena praksa i ako se čini da se ona polako mijenja nabolje, zašto upravo sada otvaramo tu temu? Projekt za globalno praćenje medija objavljuje izvješća svakih 5 godina počevši od 1995. godine, kada je samo 17% žena bilo predmet vijesti; u 2010. godini taj se udio popeo na 24%. Ustanovili smo da je za vrijednost vijesti to na prvi pogled zanemarivo. Isto možemo reći za činjenicu da će svatko tko nije muškarac bijele boje kože iz srednjeg staleža biti onemogućen u pokušaju da postigne položaj moći i prestiža. Postoji široko rasprostranjeno mišljenje da je korištenje rodnih stereotipa jedno od lica rodne diskriminacije, odnosno dio mnogo opsežnijeg sustava korektiva koji sprječavaju da velik broj žena dođe na položaje društvene i političke moći. Cinik bi mogao zaključiti da društvo, gospodarstvo i kultura sasvim dobro funkcioniraju i bez oslanjanja na moguće sposobnosti koje posjeduje 50% europskog stanovništva – što, naravno, uopće nije istina. Velika je šteta te talente odbaciti zbog tradicionalističkih stereotipa. Svrha ovog razbuđivanja medija nije međutim odaslati posebnu molbu u ime žena nego pokazati kako je korištenje rodnih stereotipa način provjere kvalitete (javnog) novinarstva. Borba protiv rodnih stereotipa ojačat će demokraciju.

Jasno je da je javno novinarstvo u nevolji. Kvalitetno novinarstvo suočava se sa smanjenjem čitateljstva, javna televizija gubi mlađu generaciju gledatelja/gledateljica, razvijaju se novi oblici konzumiranja vijesti tako što se mnogo prostora daje kraćim internetskim prilozima. Neki čak tvrde da će tzv. građansko novinarstvo ugroziti profesionalnu proizvodnju vijesti (Keen, 2007). Osim toga, primjetan je rast korporativnih vijesti koje, putem objava za tisak, pišu djelatnici/djelatnice za odnose s javnošću kako bi novinari/novinarke olakšali život. „Ono što je doista ugroženo jesu nezavisne informativne reportaže koje uključuju istraživanje, analize i iskustvo zajednice, posebno kada se izvještava o lokalnim pitanjima.“ (Downie i Schudson, 2009, http://www.cjr.org/reconstruction/the_reconstruction_of_american.php?page=all)

Kao institucionalni izvori, službe za odnose s javnošću i ostalo osoblje odgovorno za korporativne komunikacije nudi integritet svoga brenda kao jamstvo, a to je gotovo uvijek dovoljno snažno jamstvo da se takve objave za tisak mogu koristiti u izvornom obliku. Trenutačno je u Nizozemskoj na svakog novinara/novinarku zaposleno oko pet stručnjaka/

stručnjakinja za odnose s javnošću (Prenger, Van Vree, 2010). Postojanje toliko snažne komercijalne i korporativne kulture, potrošačkog društva i korisnika/korisnica koji sami stvaraju vijesti putem društvenih mreža i ostalih platformi, što je nova snaga s kojom se trebamo nositi, nameće očitu potrebu za profesionalnim novinarstvom koje će odgovarati javnosti i svjesno preuzeti svoju ulogu u predstavničkoj demokraciji. Rodna osviještenost predstavlja snažno sredstvo za postizanje tog cilja jer jača profesionalnu refleksivnost. Ona pojašnjava što znači biti znatiželjan u odnosu na ono što se uzima zdravo za gotovo te što znači izražavati javnosti i izvorima informacija poštovanje koje zaslužuju neprihvaćanjem zdravorazumskih stereotipa i odbijanjem njihova korištenja na štetu nedominantnih društvenih skupina.

Spomenuto izvješće udruge Plan International nudi najbolje razloge za inzistiranje na tome da „žene i djevojčice imaju prednost" kada se pruža pomoć potrebitim zajednicama na svjetskom jugu. Takva će pomoć koristiti cijeloj zajednici s obzirom na to da „općenite mjere" do njih obično ne dopru. Iako to nameće potrebu za odgovorom na pitanje što „općenito" znači u ovim slučajevima, poruka je jasna. Djevojčice su obično posljednje u redu za hranu. Jedu tek nakon očeva, braće ili majki, a ako ništa ne ostane, nije važno, možda će drugi put imati više sreće. Vrlo je malo vjerojatno da će dobiti hranu ili školovanje ako to nije već ili jednako dostupno dječacima. Na usporediv, ali ne jednak način, novinari/novinarke su na ključnom položaju. Kada novinari/novinarke pokažu da je rodna svijest vrijedna njihova vremena, i ostali će to početi shvaćati: bilo da je riječ o kolegama/kolegicama, stručnjacima/stručnjakinjama za odnose s javnošću i oglašavanje ili običnim građanima. Novinari/novinarke utječu kako na dnevni red javnih rasprava tako i na okvire koji se koriste. Možemo spomenuti još jednu otrcanu metaforu: mlade žene i novinari/novinarke znače za predstavničku demokraciju ono što su kanarinci značili rudarima: kada bi uginuli, to bi rudare upozorilo na prisutnost smrtonosnih i eksplozivnih plinova. Kada se kanarinci – čitaj žene i novinari/novinarke – dobro osjećaju, naše su šanse za preživljavanje mnogo bolje.

Činjenica br. 4: Ženska su prava postala kolateralne žrtve populističke politike

Vrlo različit, ali svakako ne i najslabiji argument o kojemu treba razmisliti i zbog kojega je važno odmah podići rodnu osviještenost jest to što su desne populističke stranke nedavno ponovno politizirale položaj žena. Danska narodna stranka (Dansk Folkeparti) i nizozemska Slobodarska stranka (PVV), primjerice, koriste hidžab kao simbol ženskog tlačenja. Te stranke promiču diskurs o „ženama kao žrtvama" koji nije pravedan s obzirom na otpornost i snagu stvarnih žena i djevojčica. A kada je riječ o korištenju rodnih stereotipa, njihove žrtve nisu samo žene i djevojčice nego društvo u cjelini. Ovdje je na kocki demokracija i pravo da budemo ozbiljno shvaćeni. Korištenje rodnih stereotipa oblik je diskriminacije, a pravo da ne budemo diskriminirani ljudsko pravo koje podržavaju Vijeće Europe i Ujedinjeni narodi.

Ljudska prava i zabrana diskriminacije

Europska konvencija o ljudskim pravima

članak 14.

Zabrana diskriminacije

Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.

(http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/ENG_CONV.pdf)

Opća deklaracija o ljudskim pravima

članak 1.

Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i sviješću pa jedna prema drugima trebaju postupati u duhu bratstva.

članak 2.

Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji, bez ikakve razlike glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti.

članak 7.

Svi su pred zakonom jednaki i svi imaju pravo na jednaku pravnu zaštitu, bez ikakve diskriminacije. Svi imaju pravo na jednaku zaštitu od bilo kojeg oblika diskriminacije kojim se krši ova Deklaracija, kao i od svakog poticanja na takvu diskriminaciju.

(http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=eng)

Činjenica br. 5: Pornifikacija kao sustav prisile

Kao što smo vidjeli u prethodnom poglavlju, „žrtva“ nije osobito koristan pojam. On naglašava opću ranjivost i slabost takve „žrtve“, što nije ni blizu stvarnog stanja. Osim toga, kada su rodni stereotipi posrijedi, i žene i muškarci mogu se smatrati „žrtvama“. Uobičajeno prikazivanje tijela u medijima za zabavu i oglašavanju jasno pokazuje da favoriziraju mladost i dobro oblikovana tijela, a to čini i dobar dio tiskanih medija. Štoviše, kao da mediji sve više inzistiraju na seksipilu osoba koje se pojavljuju u ključnim ulogama spikera/spikerica, voditelja/voditeljica i zabavljača/zabavljačica. To je dio onoga što medijski stručnjaci/stručnjakinje i kritičari/kritičarke nazivaju „pornifikacijom“. Slijedom njihova argumenta, ne možemo očekivati da će korištenje rodnih stereotipa slabjeti s obzirom na to da pornografija ovisi o jasno određenim i različitim ulogama. U jednom izvješću za britansko Ministarstvo unutarnjih poslova, Linda Papadopoulos (2010) govori o kulturi rastuće seksualizacije, pa tako hiperseksualnost i hipermuževnost postaju svakodnevni izazovi za djevojčice i dječake koji osjećaju da moraju ispuniti kriterije kako bi zaslužili epitete „komad“ i „seksi“.

Komercijalna medijska kultura preširoko je prihvatila seksualno oslobađanje i toliko ga iskrivila da ga feministice više ne mogu prepoznati. Seksualno oslobađanje bilo je jedan od ciljeva drugoga feminističkog vala, uz bok s, primjerice, financijskom neovisnošću. Kroz komercijalni medijski spin, izražavanje seksualnosti i javno prikazivanje seksualnosti i golotinje prikazano je kao oslobođenje i osnaživanje. Za neke to možda jest tako, ali je teško povjerovati da baš sve žene i svi muškarci stalno žude da ih se prikazuje kao seksualna bića. Takva pornifikacija širi starije prakse koje su iskorištavale polugola ženska tijela kako bi, primjerice, povećale atraktivnost televizijskih programa te ih veže za retoriku osnaživanja djevojaka u bikinijima koje rijetko imaju što reći. Tako gledamo talijanske obiteljske TV

kvizove u kojima žene „asistiraju“ voditelju paradirajući u odjeći primjerenijoj za noćni seks-klub. Moguća je i pomisao da su ženska prava profitirala od pornografskog predstavljanja kada se raspravlja o politici, kao što je, prema Ivani Kronja (2006), slučaj u srpskim tabloidima, ili, pak, možemo gledati na „reality“ emisije o uljepšavanju koje inzistiraju na implantatima za povećanje ženskih grudi, odnosno na impresivnijoj muskulaturi bicepsa, trbuha i gluteusa za muškarce, kao na dirljive televizijske emisije koje obnovljenim ženama i muškarcima omogućuju da konačno istaknu „svoje adute“. Ako želimo, možemo gledati slične šokantne dokumentarce o povećanju muških seksualnih organa, koji se prikazuju u kasnim noćnim terminima, pa i to shvatiti kao informaciju. Elektroničke spam poruke koje pozivaju sve koji su na bilo koji način prisutni na internetu da barem razmisle trebaju li takvu operaciju, možemo, ako želimo, jednostavno obrisati kao dosadnu smetnju, umjesto da ih tumačimo kao simptom pornifikacije u svojstvu novoga mjerila javnoga mnijenja.

U međuvremenu, ženske genitalije moraju biti u skladu s čednim retuširanim prikazima u *Playboyu*. Takva meko-pornografska i photoshopom pročišćena stvarnost određuje aktualni kodeks za prihvatljive ženske seksualne organe. Ovdje nije riječ o veličini nego o „urednosti“. Dok se svjetske zdravstvene organizacije bore protiv sakaćenja ženskih spolnih organa, ironično je da se žene koje imaju dovoljno sredstava podvrgavaju kirurškom stezanju i „pomlađivanju“ vagina i usmina. Nizozemska redateljica dokumentarnih filmova Sunny Bergman prikazala je to u svojem filmu „Beperkt houdbaar“ (doslovno: S ograničenim rokom trajanja, još uvijek aktivna internetska stranica nalazi se i pod naslovom: The people versus the sex industry [Narod protiv industrije seksa], VPRO, 2007, www.beperkthoudbaar.info) te dala komentar o pornifikaciji zapadne medijske kulture u dokumentarnoj seriji „The sunny side of seks“ („Sunčana strana seksa“) (VPRO, 2011) u kojoj prikazuje kulturološke alternativne primjere vezane za divljenje tjelesnim oblicima. Tim se pitanjima bavi i talijanski dokumentarni film „Il Corpo delle donne“ („Tijelo žena“), koji je 2009. godine snimila Lorella Zanardo. Film je polučio golem uspjeh među ženskim skupinama u Italiji i preveden je na više jezika. Godine 2010. Zanardo je objavila knjigu pod istim naslovom. Postoji i blog posvećen filmu „Il corpo delle donne“ (http://www.ilcorpodelledonne.net/) na kojem se, među ostalim, može pogledati istoimeni dokumentarac.

Oblik tijela, težina i mladenački izgled pitanja su discipline i normalnosti. Znamo da prekomjerna težina utječe na zdravlje društva, što uključuje i znatan ekonomski izdatak,

no ona je postala dijelom komercijalnih praksi prisile koje su se proširile na kulturu javnih medija. „Debljina“ i „salo“ smatraju se nedvojbenim znakovima lijenosti i nedostatka motivacije (Bordo, 2003), dok se mladost smatra poželjnom osobinom koju treba ostvariti, a ne privremenim stanjem. Europska društva prosuđuju ljude prema izgledu te svako odstupanje od neostvarivog standarda koriste za simbolično kažnjavanje onih koji takvo stanje osporavaju. Konkretnije: dok će svi političari dobiti ulogu u satiri u kojoj će se njihova lica ili njihova tijela koristiti za sprdnju, političarke na položajima moći morat će računati s time da će ih redovito svoditi na tijela koja su mnogo jače seksualizirana nego ona njihovih muških kolega (usp. van Zoonen 2006). Jedini način na koji možemo reagirati na pornifikaciju i komercijalizaciju seksualnosti i roda jest da preispitamo pretpostavke koje se ispod toga kriju i da ih shvatimo kao sustav prisile, što one doista i jesu, a tu prešutno pripada i nadmudrivanje rodnih stereotipa.

„Ženske šovinističke svinje”

„Bestidan svijet sisa i butina pokazuje koliki put još moramo prijeći. U novoj opscenoj kulturi, sloboda koja ženama dopušta da budu seksualno provokativne nasilno je preuzela mjesto stvarnog oslobođenja.“ Ariel Levy u dnevniku The Guardian*, petak, 17. veljače 2006. godine.*

...Oslobađanje i osnaživanje žena pojmovi su koje su feministice počele koristiti misleći na odbacivanje ograničenja nametnutih ženama i tražeći ravnopravnosti. Mi smo iskrenuli te riječi. Sloboda da budemo seksualno provokativne ili promiskuitetne nije dovoljna sloboda; to nije jedino „žensko pitanje“ kojemu treba pokloniti pozornost. A ni u seksualnoj areni nismo slobodne. Jednostavno smo prihvatile novu normu, novu ulogu koju moramo odigrati: onu pohotnica i sisatih egzibicionistkinja. Postoje i druge mogućnosti. Ako se zaista želimo seksualno osloboditi, trebamo napraviti mjesta za cijeli niz mogućnosti koji je širok kao raznolikost ljudskih želja. Trebamo si dopustiti slobodu otkrivanja onoga što želimo dobiti od seksa, umjesto da oponašamo ono što popularna kultura promiče kao seksi. To bi predstavljalo seksualno oslobađanje.

Kada bismo vjerovale da smo seksi i duhovite i slobodne i pametne, ne bismo trebale biti kao striptizete ili kao muškarci ili kao bilo tko drugi osim nas samih. To nije lako postići, ali nagrade za to su upravo ono što „ženske šovinističke svinje“ toliko žele: sloboda i moć. Ariel Levy surađuje kao urednica časopisa New Yorker *i autorica je knjige* Female Chauvinist Pigs: Women and the rise of raunch culture *(Ženske feminističke svinje: Žene i razvoj opscene kulture).* (http://www.guardian.co.uk/world/2006/feb/17/gender.comment)

Komentari Ariel Levy dolaze iz SAD-a. Jednake argumente iznose i europske komentatorice. Rosalind Gill tvrdi nešto slično na http://eprints.lse.ac.uk/2449/1/Postfeministmedia_culture_(LSERO).pdf; kao i Angela McRobbie u „The Aftermath of Feminism" [„Posljedice feminizma"](2009). Natasha Walter dala je novinarsko gledište u svojoj knjizi *Living Dolls: the Return of Sexism* [„Žive lutke: Povratak seksizma"] iz 2010. godine (vidi http://www.guardian.co.uk/lifeandstyle/2010/jan/25/natasha-walter-feminism-sexism-return).

Činjenica br. 6: Iako se korištenje nekih stereotipa smatra seksističkim činom, korištenje stereotipa ne može se poistovjetiti sa seksizmom – riječ je o sustavno lažnom prikazivanju

Lako je koristiti stereotipe jer je to u skladu s očekivanjima šire javnosti. Korištenje stereotipa svakodnevna je praksa. Korištenje stereotipa ne znači povremenu uporabu seksističkih formi ili slika. Ne radi se o onoj jednoj šali. Korištenje stereotipa nije nešto što muškarci čine ženama. Većina medijskih djelatnika i djelatnica to čini. Korištenje stereotipa znači sustavno i dosljedno dodjeljivati ili uskraćivati određene osobine nekoj skupini. Korištenje stereotipa može koristiti moćnim skupinama, ali mogu ih koristiti i podređene ili marginalizirane skupine kao obrambenu strategiju, često u obliku šala i humora. Korištenje stereotipa u svim tim slučajevima lišava pojedine članove skupina prava da se ponašaju kako žele, sankcionira pojedince zbog toga što su prevršili mjeru, ili jednostavno zato što imaju utjecajan položaj, kao što je slučaj s popularnim vicevima o svekrvama. Čini se da „neprirodnost" činjenice da se žena nalazi na utjecajnom političkom položaju neki shvaćaju kao porugu, odnosno remećenjem onoga što se smatra „prirodnim" uređenjem. Prirodno uređenje traži da sve žene budu kod kuće, a muškarci „vani" u svijetu javnosti. Takvi stereotipi ograničavaju pravo pojedinaca da budu ono što žele.

Neki od najpoznatijih primjera nametanja stereotipa su stereotipna shvaćanja samih žena: žene koje se svode na to jesu li ili nisu seksualno dostupne; žene kojima se osporava profesionalni položaj pa se ih se intervjuira u kućnom ambijentu; žene od kojih se traži da kažu što misle „kao žene", a ne kao stručnjakinje. Postoje međutim i stereotipi koji se nameću muškarcima, i to na jednako štetan način. Profesionalni sportaš privodi kraju svoju

karijeru kako bi se brinuo o obitelji? Nije li to čudno? Audiovizualni vodič Screening Gender (u produkciji Organizacija za javno emitiranje YLE, NOS, NRK, SVT, ZDF i DR, 2000.) spominje upravo taj primjer u dijelu vodiča pod naslovom „Are we there yet“ (“Jesmo li konačno stigli“). Nakon biciklističke utrke, stariji nizozemski sportski novinar Jean Nelissen razgovara s pobjednikom, Rudijem Kemnom. Ima li kakvih planova otići u profesionalne vode? Ne, odgovara biciklist. On se bavi „kućanstvom: bavim se kućanskim poslovima, a pomalo i biciklizmom“. „Dakle kuhate (...) i pospremate?” pita Nelissen zapanjeno. Natrag u studiju, voditelj emisije se blago našalio na račun svojeg kolege veterana jer ovaj „prvi put čuje da i muškarci kuhaju i čiste”.

U ovom je slučaju voditelj intervjua s profesionalnim sportašem odmah nakon priloga postao predmetom blage ironije voditelja emisije. U većini slučajeva je međutim korištenje stereotipa utkano u rutine stvaranja vijesti, i nikada se ne propituje. Takvo prešutno prihvaćanje neupitnih normi i prikaza omogućuje održavanje stanja neravnopravnosti.

Činjenica br. 7: Djevojčica je!
Novinari su iznenađeni kada žene nešto dobro učine

Prije pola stoljeća, u doba buđenja drugoga feminističkog vala, objavljivati članke i dokumentarce u smislu „prva žena koja je...“ imalo je smisla. Otkrilo se da su prve liječnice, pilotkinje, ministrice već postojale prije nego što su stereotipni prikazi na to ukazivali. Od tada postaje sve manje smisleno isticati činjenicu da je osoba koja obavlja neko zvanje, funkciju ili postiže spektakularne rezultate upravo žena.

„Miss Njemačke!“ razvikala se naslovnica njemačkog visokotiražnog tabloida Bild *(na engleskom jeziku) u studenom 2005. godine kada je Angela Merkel postala prva kancelarka u Njemačkoj. „Djevojčica je!“ („Es ist ein Mädchen“) najavio je ljevičarski* Die Tageszeitung. *Neobičan način objavljivanja nastupa nove važne dužnosnice na europskoj i svjetskoj političkoj sceni. (Iz: Portraying Politics: A Toolkit on Gender and Television [Prikaz politike: Skup mjera o rodnim pitanjima i televiziji], 2006, str. 5.)*

Naravno, o kontekstu ovisi je li posvećivanje pozornosti onomu što su žene dobro učinile

dobro ili loše. Jasno, važno je i na koji način se rodna osjetljivost izražava. Čitatelji/čitateljice smatraju zanimljivim kada žena postane glavna izvršna direktorica, zauzme važnu funkciju ili postane predsjednica velikoga trgovačkog društva, s obzirom na to da su žene još uvijek tu u manjini. Snažno novinarstvo bi, naravno, moglo pronaći suptilnije načine objavljivanja takve činjenice, umjesto da govore o ženi koja je glavna i izvršna direktorica. Jednako tako je u sportu pridjev „ženski“, koji se često prikvači za određenu vrstu sporta, potpuno suvišan. Takvo što samo znači da se želi upravljati očekivanjima. Radi se o ženskom nogometu, ah dobro, u tom slučaju, nije baš nešto. Ili: zaista je bilo jako dobro za ženski nogomet. Zlatno pravilo izvještavanja nalaže da se ne treba oslanjati na jeftine zgoditke ili lake asocijacije, nego ostaviti komentare o rodu za ono što je zaista i važno i što nadilazi zdravorazumska mišljenja i stereotipe.

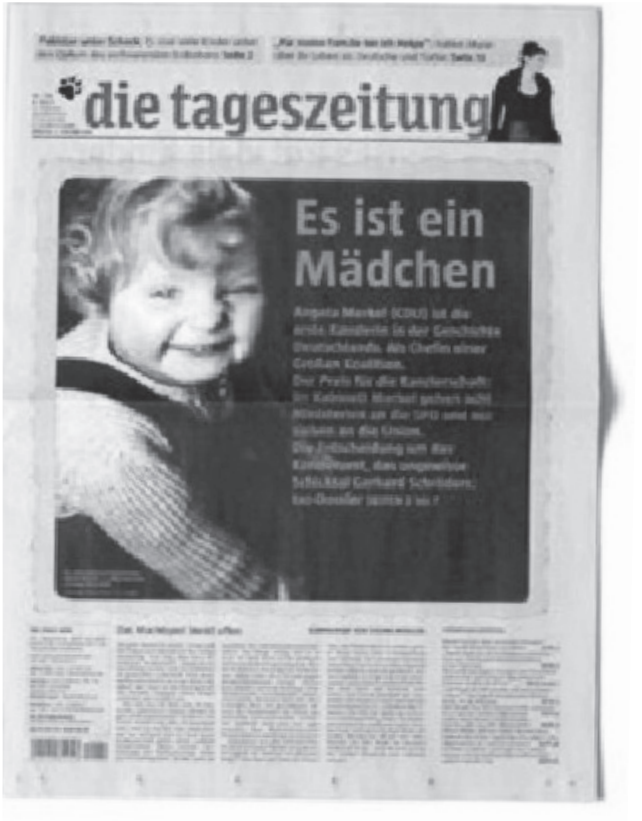
die tageszeitung

Es ist ein Mädchen

II. DIO:

SNAGE

SUZBIJANJE RODNIH STEREOTIPA JAČANJEM ODGOVORNOG NOVINARSTVA

1. snaga: Novinari/novinarke su zabadala

Novinarstvo je slobodno zanimanje: nitko ne treba svjedodžbu ili diplomu kako bi se bavio novinarstvom. To je u skladu sa slobodom izražavanja. Zbog svijesti o mogućim posljedicama za društvo, novinarstvo je i jedno od najbolje samouređenih zanimanja na svijetu. Deklaracija Međunarodnoga novinarskog saveza (IFJ) o načelima ponašanja novinara/novinarki (poznata i pod nazivom Kodeks iz Bordeauxa) donesena je 50-ih godina prošlog stoljeća te se otada usklađivala s lokalnim propisima kako bi među ostalim omogućila nastanak novih medijskih vrsta i oblika. U njoj stoji da je odgovorno novinarstvo u višeslojnom medijskom prostoru od ključne važnosti za demokratska društva. Takva društva ne mogu funkcionirati bez dobro informiranog građanstva i slobodne razmjene mišljenja. U otvorenim društvima novinari/novinarke imaju pravo prikupljati vijesti i odgovornost izvještavati na istinit, neovisan, pravedan, otvoren način, bez osobnih interesa.

Status novinara/novinarki i novinarska etika: Načela Međunarodnog novinarskoga saveza (IFJ)

1.2 IFJ vjeruje da demokracija ovisi o širenju slobode izražavanja i društvene pravde u cijelom svijetu. IFJ inzistira na činjenici da demokracija ovisi o razumijevanju posebne i specifične uloge medija u demokratskom društvu.

Deklaracija Međunarodnoga novinarskog saveza (IFJ) o načelima ponašanja novinara/novinarki

7. Novinari/novinarke moraju biti svjesni opasnosti od promicanja diskriminacije putem medija te će učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi onemogućili takvu diskriminaciju na temelju, između ostalog, rase, spola, seksualnog opredjeljenja, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja i nacionalnog ili društvenog podrijetla.

Međunarodni novinarski savez 5. svibnja 2003.

(http://www.ifj.org/en/articles/status-of-journalists-and-journalism-ethics-ifj-principles) (Vidi: http://www.villamedia.nl/dossiers/journalistieke-codes/code-voor-de- journalistiek/i ostale kodekse).

Kvaliteta novinarstva ne sastoji se od slobode prikupljanja informacija nego od njegove nezasitne radoznalosti i instinktivnog nepovjerenja u prve dojmove. Novinarstvo je određeno željom za znanjem, svojim samosvjesnim instinktom psa čuvara. Prepuštena sama sebi, moć, u konačnici, kvari. Dakle, velika snaga novinarstva nalazi se upravo u njegovoj radoznalosti. Radoznalost će dobrog novinara/novinarku natjerati na to da se ne zadovolji lakim odgovorima i da svjesno kopa dublje. Uostalom, „činjenice" nisu uvijek činjenice.

Činjenice se mogu pokazati manje čvrstima nego što bi trebale biti. Akademska nam istraživanja redovito pokazuju da se ono što smo smatrali istinitim odjednom može drugačije protumačiti. Medijski stručnjaci/stručnjakinje, kao i laici, morat će se zadovoljiti najboljom verzijom „činjenica" kojom raspolažu. To uključuje razumijevanje podloge pojedinih činjenica: statistički dokaz, primjerice, ukazuje na „prosječne" ishode i razlike između muškaraca i žena. To znači da nam statističke činjenice ne govore ništa o pojedinoj osobi jer se odnose na tzv. populacije. U tom smislu je posve točno da su žene u prosjeku slabije od muškaraca. Međutim nazivati žene „slabijim spolom" uključuje mnogo širi raspon konotacija. Takve konotacije nemaju nikakve veze s „činjenicama" nego s načinima na koje se takve činjenice mogu iskoristiti, a i iskorištavaju se, za isključivanje i kontrolu žena, ili za njihovo usmjeravanje prema određenim društvenim položajima.

Omiljeni mit

Arheolozi/arheologinje imaju razloga sumnjati u uobičajeni stereotip prethistorijskog muškarca. Moguće je da on nije bio pustolovan lovac kakvim ga smatramo. Upravo suprotno, novi dokazi upućuju na to da je prethistorijska žena bila ta koja je putovala i išla u lov. Međutim supermačo slika prethistorijskog muškarca ukorijenila se u prikazu arheologa 20. stoljeća i postala omiljen mit kada je trebalo objasniti muško i žensko ponašanje. Nova tehnika obrade arheoloških ostataka na bazi stroncija pokazala je da su prethistorijske žene bile sklone lutanju, a da su muškarci ostajali kod kuće.

Preci naših očeva ostajali su kod kuće, a žene su lutale

Jennifer Viegas (srijeda, 1 lipnja 2011. 01:00), Discovery News

Mužjaci dviju vrsta ljudskih predaka koji su živjeli prije oko 2,7 do 1,7 milijuna godina bili su kućni tipovi, a ženke tih istih vrsta su putovale, pokazuje noviji rad objavljen u časopisu Nature. *To otkriće sugerira ne samo da današnji muškarci koji baš ne vole izlaziti imaju genetsku predispoziciju za svoj izbor životnog stila, nego i da neki ženski uzorci disperzije među ljudima oponašaju uzorke čimpanza i*

bonobo majmuna. I ta posljednja dva primata imaju statične mužjake i putujuće ženke.

„U svakom društvu primata, ženke, mužjaci, ili ponekad oboje, moraju prije ili kasnije napustiti zajednicu u kojoj su rođeni i pridružiti se drugoj zajednici ili osnovati novu“, rekla je za Discovery News autorica Sandi Copeland, docentica na Odjelu za antropologiju Sveučilišta u Boulderu u državi Colorado. „Jedan od važnih razloga za to jest sprječavanje parenja bliskih srodnika.“ Za to su istraživanje Sandi Copeland i njezin tim analizirali 19 zuba. Ti drevni čovjekovi preci živjeli su u različitim razdobljima, ali u dva susjedna sustava špilja: Sterkfonteinu i Swartkansu.

Znanstvenici/znanstvenice su koristili tehniku poznatu pod nazivom laserska ablacija, kojom se zubi gađaju laserom, mjere se omjeri izotopa i element metala stroncija. Jedinstveni signali stroncija vezani su za određene geološke supstrate, kao što su granit i pješčenjak, tako da „omjeri izotopa stroncija predstavljaju izravan dokaz hrane kojom su se hranili ti praljudi, a koja je opet odraz lokalnoga sastava tla”, objašnjava Copeland. „Potpisi“ stroncija zaključavaju se u ljudskim kutnjacima vjerojatno oko 8. ili 9. godine života. Ta su mjerenja otkrila da se muškarci nisu previše udaljavali od doma. Za razliku od njih, većina ženki odselila se iz rodnog mjesta.

Sandi Copeland kaže: „Moguće je da su ženke pračovjeka napuštale svoje rodne skupine kako bi se parile s mužjacima izvan zajednice, što je neizravna posljedica činjenice da su mužjaci u njihovoj rodnoj skupini odabirali ostati u njoj.“ Ali, dodaje: „Ne možemo isključiti mogućnost da se ženke pračovjeka nisu selile vlastitom voljom; poznato je da se kod modernih ljudi događaju otmice ženki; to se rjeđe događa kod čimpanza, a češće kod grivastih pavijana.“

Opažanja su pokazala da čimpanze doista uzimaju ženke iz njihovih zajednica te ih napadaju ako pruže otpor. Još uvijek se ne zna je li se to događalo s našim ljudskim precima. Rezultati međutim pokazuju da naši preci nisu živjeli poput današnjih gorila, kod kojih mužjaci putuju, a ženke ostaju i žive u haremima. No, činjenica da prvi preci ljudskih mužjaka nisu putovali ne znači da su pomagali odgajati djecu. Iako kod čimpanza, koje pokazuju jednake uzorke disperzije, mužjaci ostaju kod kuće, oni ipak „ne sudjeluju u odgoju djece“, kaže Sandi Copeland.

Još jedna mogućnost jest da se hod na dvije noge kod čovjeka pojavio iz nekih drugih razloga, ne samo radi boljeg kretanja. „Ako protumačimo rezultate naših istraživanja, oni pokazuju da su mužjaci australopiteka rijetko prelazili velike razdaljine te se moramo upitati je li potreba za energetskom učinkovitošću bila dovoljna kako bi potaknula početak hodanja na dvije noge“, objasnio je suautor Matt Sponheimer.

Margaret Schoeninger, antropologinja na Sveučilištu u San Diegu, Kalifornija, napisala je komentar o tim novim nalazima u časopisu Nature. *Ona je potvrdila obrazloženje Sandi Copeland vezano za*

razloge zbog kojih su se ženke udaljavale riječima „to uklanja mogućnost genetskih problema koji bi se mogli pojaviti zbog parenja s bliskim rođacima“. Na temelju novog istraživanja, i prethodnih nalaza, rekla je za Discovery News kako mi sada znamo da su australopiteci, koji su živjeli na malim udaljenostima, bili relativno statični (a vjerojatno se ni žene putnice nisu previše udaljavale) te da su „živjeli u područjima s mnogo velikih grabežljivaca“.

Govoreći o vrsti A. africanus, čija je najpoznatija predstavnica Etiopljanka „Lucy“, rekla je da je „riječ o neobičnom majmunolikom primatu“ te spomenula da još uvijek ima mnogo otvorenih pitanja o toj vrsti, poput onoga jesu li jeli sjedeći. M. Sponheimer se slaže da je još potrebno odgovoriti na neka važna pitanja. „Ovo je istraživanje samo jedan način na koji možemo, ako imamo sreće, prisiliti stare kosti i zube da nam otkriju neke od svojih tajni“, rekla je. „I ne sumnjam da postajemo sve bolji i dobivamo sve više informacije iz sve manje i manje materijala, ali mislim da je još dug put pred nama. Mnogo toga o našim precima i dalje ostaje potpuna zagonetka.“

Discovery News – Early Human Dads Stayed at Home While Females Roamed (lipanj 2011.)

Dok je Discovery News ostavio drugim stručnjacima/stručnjakinjama na tom području da se očituju o tim rezultatima, Daily Mail *je očito mislio da ima materijala za humornu intervenciju te uveo još neke stereotipe:*

Žene već milijunima godina vode glavnu riječ u kući, tvrde stručnjaci/stručnjakinje

Paul Harris i Fiona Macrae, Daily Mail*, posljednji put ažurirano 1. lipnja 2011. u 22:03.*

Prema jednom istraživanju „špiljska alfa ženka“ lutala je ravnicama dok su se lijeni mužjaci izležavali kod kuće. Znanstvenici su možda potvrdili ono na što je svaka žena, od Raquel Welch do Vilme Kremenko, uvijek sumnjala. Čak i u pretpovijesno vrijeme, ženka je bila šefica u svakom pogledu.

Istraživanjem su pronađeni dokazi „špiljskih alfa ženki“ koje su lutale ravnicama i vodile glavnu riječ dok su mužjaci ljenčarili kod kuće. To bi otkriće moglo potpuno pokopati uvjerenje da su špiljski muškarci bili agresivni, nasilni i prodorni u odnosima između spolova. To također otvara zanimljivu mogućnost da Fred Kremenko, vječni papučar u crtano-filmskom partnerstvu s Vilmom, predstavlja vjeran prikaz stvarnog života na Zemlji prije toliko stoljeća. A i to da je Raquel Welch pogodila „u sridu“ kad je, odjevena u bikini od jelenje kože, odigrala junakinju filma „Milijun godina prije Krista“.

Istraživanje upućuje na to da je špiljska alfa ženka putovala mnogo dalje od svoje muške polovice. Moguće je da je ona bila ta koja je išla uokolo i udarala toljagom – što okreće naglavce popularno uvjerenje da bi frajer udario curu po glavi i vukao je kući za kosu. Ali kao da se u evoluciji, nakon

razdoblja od prije 1,7 do 2,4 milijuna godina, nešto dogodilo. Još će nekoliko tisućljeća proći prije ponovnog buđenja ženske neovisnosti i oslobađanja uz paljenje grudnjaka tijekom divljih šezdesetih (tzv. Swinging Sixties).

Rezultate istraživanja, koji su potanko izloženi u časopisu Nature*, iznijeli su istraživači/istraživačice Sveučilišta u Oxfordu i međunarodna skupina znanstvenika/znanstvenica. S pomoću lasera i napredne tehnologije analizirali su caklinu fosiliziranih zuba koje su pronašli u milju udaljenim špiljskim sustavima Južne Afrike. Jedan član tima to je opisao sljedećim riječima: „Pronalaženje novih načina da natjeramo stare kosti da progovore". Profesorica Sveučilišta u Oxfordu Julia Lee-Thorp rekla je da je razlika između mužjaka i ženki „potpuno neočekivana". Njezin je tim mjerio omjere izotopa stroncija u očnjacima i trećim kutnjacima – koji se formiraju oko osme godine života – kod 11 primjeraka Paranthropus robustus iz špilje Swartkrans, kao i zube osmero afričkih australopiteka iz špilje Sterkfontein, oko 50 km sjeverozapadno od Johannesburga.*

Daily Mail (UK) – Women have called the shots at home for millions of years.

Oba priloga bave se radom Sandi Copeland i nalazima istraživanja objavljenima u časopisu Nature 474 (str. 76-78) 1. lipnja 2011. godine.

2. snaga: Kada su novinari/novinarke radoznali muškarci i žene širokih svjetonazora

Poštovanje je postalo prazan pojam. Svatko tvrdi da zaslužuje poštovanje. U stvari, ono je pojam moći, prijetnja. Međutim, u staromodnom smislu, poštovanje je važno za borbu protiv rodnih i ostalih stereotipa. S gledišta širokih svjetonazora, postoji pravo osobe na vlastiti izbor, pravo da budemo ono što jesmo, umjesto da se uspoređujemo s mjerilima koje su drugi postavili. Iz takve „otvorene" pozicije, postoji mogućnost davanja više prostora drugim ljudima. Takvo pravo na samoodređenje čini se lakše izvedivim nego što doista jest. U današnjim višekulturalnim, globaliziranim društvima, „urbani kod" koji nalaže da ni u koga ne gledamo (ili da ne budemo viđeni kako gledamo druge na javnim mjestima) ograničava kako znatiželju tako i poštovanje. U svakodnevnom životu nerijetko moramo donositi brze procjene u vezi s nekom prijetnjom: smijem li sjesti na ovo sjedalo u autobusu ili se tu nalaze neke zastrašujuće osobe? Često izbjegavamo uspostaviti kontakt. Stereotipi su dio „urbanog

preživljavanja“, oni nas uvjeravaju da na prvi pogled možemo zaključiti kakav je netko.

Dobro novinarstvo znači biti svjestan da to nije istina, znači usuditi se uspostaviti kontakt, znači ne izražavati predrasude i unaprijed stvorena mišljenja kako bismo ostavili otvorenom mogućnost da stvari mogu biti drugačije od onih kakvima se čine. Dobro novinarstvo ne donosi brzoplete zaključke. Upravo obratno, dobro novinarstvo mora biti oslobođeno predrasuda. Novinari/novinarke moraju biti prijemčivi i dobri promatrači/promatračice, umjesto da vide samo ono što im je pred nosom. U novinarstvu je uvijek potrebno krenuti od pretpostavke da je nužno istraživati i provjeravati izvore informacija. Uostalom, vratimo li se na pitanje zašto nam je upravo sada potrebno snažno novinarstvo, znamo da postoje mnogi stručnjaci/stručnjakinje za medije koji rade na suprotnoj strani. Sektoru odnosa s javnošću i oglašavanja draži su građani/građanke i potrošači/potrošačice koji ne provjeravaju, oni nam nameću mišljenje da možemo vjerovati u sve što se tvrdi. Novinarstvo čini upravo obratno: ne bavi se naivnim vjerovanjem, kao ni nepovjerenjem, već provjerava i nudi dokaze takvih provjera. Uostalom, odbacimo li pretpostavku da se interesi uvijek ne poklapaju, takva provjera podataka i istraživanja upravo je ono što demokraciju čini čvrstom i sposobnom prihvatiti udarce. Bez pretpostavke da su široki svjetonazori i puka radoznalost bitni, novinarstvo gubi svoju svrhu.

Anil Ramdas (nizozemski novinar i kritičar kulture): „Rasizam upućuje na nedostatak odgoja. Ne zanima me rješavaju li se ljudi svojih predrasuda sve dok to ne utječe na njihovo ponašanje.“ (U osobnom razgovoru)

3. snaga: Novinarstvo je refleksivno zanimanje

U većini zanimanja davanje i primanje povratnih informacija među kolegama/kolegicama nije uobičajeno. Pritisak radnog opterećenja ili neugodnosti zbog kulture na radnome mjestu to onemogućava. Ta je praksa u novinarstvu mnogo bolja. Novinarstvo ima snažne nacionalne saveze i sindikate koji objavljuju časopise i internetske portale koji se bave temama kao što su rod i seksizam, a i pitanjima (nehotičnog) korištenja stereotipa. Belgijski

stručni časopis *Journalist* počeo je u studenom 2010. godine objavljivati seriju članaka o rodnim ulogama te istražio, između ostalog, izdavanje časopisa namijenjenih određenom rodu. Dao je i popis prijedloga o tome kako pronaći stručnjakinje. Nizozemski internetski portal Villamedia objavio je na svojim stranicama članak za raspravu na temu seksualnog nasilja u izbjegličkim logorima i rodne politike (rujan 2011.). Novinarski tjednik *De Journalist* smatra nametanje rodnih stereotipa mjerodavnim pitanjem te će objavljivati članke o tome, iako ne prečesto.

Seksizam općenito ovisi o stereotipima, ali svi stereotipi nisu nužno seksističke naravi. To je važno istaknuti jer borba protiv rodnih stereotipa nije isto što i borba protiv seksizma. Na kraju krajeva, stručnjaci/stručnjakinje imaju pravo na osobna mišljenja koja bi mogla biti seksistička, ali nemaju pravo iznositi takva mišljenja korištenjem (negativnih) stereotipa o drugim ljudima jer bi to predstavljalo diskriminatorno ponašanje. Dok je potreba za borbom protiv seksizma nesporna, shvaćanje potrebe za borbom protiv korištenja rodnih stereotipa zahtijeva snažnije profesionalno promišljanje i analizu pojmova i svakodnevnih rutina koje se uzimaju zdravo za gotovo. Novinarski savezi toga su svakako svjesni, kao što pokazuje gornji primjer. Građani/građanke u ulozi potrošača vijesti mogu se samo nadati da će profesionalni novinari/novinarke učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi izbjegli nametanje stereotipa i seksizam. Profesionalni novinari/novinarke, nažalost, mogu i sami postati žrtve seksizma i nametanja stereotipa. U Velikoj Britaniji su blogerice zatražile zaustavljanje tzv. trolanja (nasilnih uvreda na internetu) muškaraca ženomrzaca. Kao refleksivno zanimanje, novinarstvo ima zadatak pronaći dobar način za ublažavanje razmjena mišljenja na internetskim stranicama. Internetski forum „Comment is Free“ portala britanskog dnevnika *Guardian* upravo to pokazuje.

Godine 2008. portal dnevnika Guardian *odlučio je zabraniti pristup svom internetskom forumu „Comment is free“ čitateljici Jane da Vall. Guardian je smatrao da je pretjerala. Na stranici womensviewsonnews.org (web zajednica), Jane piše: „Osjećam se razapeto između ogorčenja tom odlukom, uvažavanja njezine ironije i određenog oduševljenja što sam proglašena previše uvredljivom kako bi mi se dopustilo da se slobodno krećem kloakom Guardianova foruma ‘Comment is Free’. Već sam prije optužila ‘Comment is Free’ kao mašineriju za oglašavanje lobija za muška prava, na što je urednik rubrike Guardiana, Chris Elliot, odgovorio da se žene moraju ‘probijati kroz svako*

percipirano ženomrstvo ako žele da ih se čuje'." (http://www.womensviewsonnews.org/2011/08/woman-baiting-continues-unchecked- on-guardians-comment-is-free/)

Moguće je da je Jane Da Vall pretjerala sa svojim komentarima. Urednik rubrike *Guardiana* u svakom slučaju zvuči vrlo grubo. Borba kroz „percipirano ženomrstvo" nije nešto što je lako postići profesionalnim kolumnisticama. Dok novinarstvo usmjereno prema razmjeni stajališta i mišljenja pruža onima koji su naklonjeni raspravi informacije i tumačenja vezana za niz tema od kulture do gospodarstva i politike koje se odnose na društvo u cjelini, možda će morati otkriti nove načine kako to činiti u svijetu trenutačne reakcije. Daleko od otvorenog i demokratskog prostora koji bi internet svakako mogao biti, on je prvenstveno domena koja zahtijeva vrlo malo samokontrole od onih koji naginju tračanju. S obzirom na takvo stanje, novinarstvo je na sebe preuzelo tešku zadaću da bude ne samo refleksivno zanimanje nego i da inzistira na promišljenom ponašanju svih onih koji ostavljaju poruke na novinarskim internetskim forumima i portalima. „Građansko novinarstvo" i potreba za primjereno rodno osjetljivim ponašanjem na internetu trebaju biti visoko na popisu novinarskih zadataka. Zabraniti mogućnost postavljanja anonimnih komentara samo je jedan od koraka koji su već poduzeti. (Npr. nizozemski portal de Volkskrant – svi koji postavljaju komentare ili priloge za online raspravu trebaju izraditi profil. Iako taj profil može biti potpuno izmišljen, čini se da je mjera djelotvorna i da pruža određeni predah).

Anonimni trolovi redovito prijete autoricama silovanjem

Vanessa Thorpe i Richard Rogers, nedjelja, 6. studenog 2011., u tjedniku Observer

Prostačke uvrede, agresivne prijetnje i obilje ismijavanja: to je dio svakodnevice u svijetu komentara na vijesti na internetskim portalima, barem za žene koje redovito pridonose nacionalnoj debati. Učestalost nasilnog i pogrdnog „trolanja" usmjerenog na komentatorice i kolumnistice navela je neka od najpoznatijih imena novinarstva da razmisle prije nego što objave svoja mišljenja. To je dovelo do situacije u kojoj se spisateljice u cijelom političkom spektru udružuju kako bi pozvale na zaustavljanje, uglavnom anonimnih, pogrdnih poruka.

Kolumnistica Laurie Penny, koja piše za Guardian, New Statesman *i* Independent, *odlučila je*

otkriti količinu uvreda koje joj stižu kako bi pokušala potaknuti djelotvorniji nadzor prijetećih komentara na internetskim forumima.

[http://www.guardian.co.uk/profile/laurie-penny" title="]

Blogerice pozivaju na zaustavljanje „omraženog“ trolanja ženomrzaca! “Vjerujem da je prestalo vrijeme šutnje“, napisala je u petak Penny te potanko opisala niz anonimnih napada na njezin izgled, njezinu prošlost i njezinu obitelj. Spisateljica vidi novu epidemiju uvreda kojom je ženomrsci obasipaju kao ponovno otvaranje stare priče iz britanskoga javnog života. Bezvezni osobni napadi na autorice i intelektualke događali su se već krajem 18. stoljeća, kaže ona. „Uvjerenje da žena mora biti seksualno privlačna kako bi kao intelektualka bila ozbiljno shvaćena nije došlo s internetom: to je optužba koja je korištena za osramoćivanje i odbacivanje ženskih ideja mnogo prije nego što su Mary Wollstonecraft nazvali ‘hijenom u suknji’. Internet, međutim, omogućava dečkima u samačkim sobama da postanu nasilnici.“

[http://www.guardian.co.uk/politics/blog+books/mary-wollstonecraft" title="]

Tu je borbu preuzela autorica na portalu New Statesmana, *Helen Lewis-Hasteley, koja je pozvala druge žene da podijele svoja iskustva. „Željela sam da se nekoliko autorica istovremeno pozabavi tim pitanjem jer su te prijetnje zastrašujuće, ali i neugodne“, rekla je za* Observer. *„Znam da će mnogi reći kako svaki komentator na internetu doživi napad, ali ono što me zaista pogodilo dok sam to gledala jest način kojim se koristi napadač, a to je prijetnja silovanjem.“*

[http://www.newstatesman.com/blogs/helen-lewis-hasteley/2011/11/comments-rape-abuse-women]

Caroline Farrow, blogerica na portalu Catholic Voices, *ističe da s autoricama poput Laurie Penny nema ništa zajedničkoga osim spola, ali da je izložena jednako nasilnom zlostavljanju. Supruga svećenika prilično ortodoksne vjere, Caroline Farrow je odlučila pisati pod vlastitim imenom i fotografijom kako bi preuzela odgovornost za svoja stajališta. „Ali nedostatak je toga što nekim muškarcima to daje pravo da s tobom postupaju kao sa seksualnom metom. Svakoga dana dobivam barem pet seksualno prijetećih poruka.“ Jedna od najmanje opscenih poruka koju sam nedavno dobila glasila je: „Vikat ćeš kad ti ga dam. Jebena kurvo. Izgledaš kao jebeno nevinašce, ali tužit ćeš me za silovanje kad ti dam ono što tražiš. Kučko.”*

[http://www.facebook.com/pages/Catholic-Voices/225450737506346?sk=wall&filter=12" title="]

Linda Grant, autorica redovite kolumne za Guardian *krajem devedesetih godina prošlog stoljeća, prestala je objavljivati na internetu zbog neugodnih reakcija koje je doživljavala. „Odustala sam od toga jer je potpuno beskorisno. Nekada bi pisma čitatelja prolazila kroz filtar i najgora bi bila odbačena prije nego bi došla do mene i, što je iznimno važno, nisu bila anonimna“, rekla je Linda Grant. „Ono što me zaista jako pogodilo u novom internetskom svijetu jest nasilje u odnosu na tri uvjerenja: islamofobija, antisemitizam i ženomrstvo. A upravo me ženomrstvo najviše iznenadilo. Britanski nacionalni tisak nije učinio dovoljno, ili ništa, kako bi zaštitio svoje autorice od nasilnoga govora mržnje.“*

Autorica feminističkih tekstova Natasha Walter također je obeshrabrena. „To je jedan od razloga zbog kojega se sada manje volim baviti novinarstvom nego prije, jer me pogađa ton razgovora i zbog njega se osjećam zaista neugodno“, kaže. „Ljudi misle da pod okriljem anonimnosti mogu izražavati sve što žele, ali nisam bila svjesna činjenice da toliki ljudi koji čitaju moje novinarske priloge osjećaju tako snažno i osobno neprijateljstvo prema feminizmu i spisateljicama.“

[http://www.guardian.co.uk/profile/natashawalter”title=”]

Lanre Bakare, koja prati komentare na Guardianovu portalu „Comment is Free“, rekla je da stalno primjećuje napade na žene koje stavljaju komentare o bilo kojoj temi. „Može se raditi o tekstu o europskim financijama koji će svejedno potaknuti podmukla spuštanja na račun žena, a postoje i sigurne teme, poput abortusa ili obiteljskog nasilja, koje izvlače trolove, a tada stvari postaju zaista neugodne. Naravno, ako otkrijemo da netko prijeti seksualnim nasiljem, istog časa mu se zabrani pristup internetskoj stranici.“

[http://www.guardian.co.uk/profile/lanre-bakare” title=”]

Lewis-Hasteley bila je iznenađena i nekim reakcijama na sve jaču kampanju za zaštitu spisateljica od takvoga verbalnog nasilja. „Netko me pitao nisam li svjesna da me nitko neće zaista silovati. Ali i sama prijetnja seksualnim nasiljem predstavlja neku vrstu napada, a neke komentatorice su otkrile da se pretražuju i njihove Facebook stranice te prati njihova kućna adresa. To vam daje osjećaj da vas svi ti ljudi proganjaju.“ Susie Orbach, psihoterapeutkinja, psihoanalitičarka i spisateljica, kaže: „Prijetnja seksualnim nasiljem je i sama po sebi vrsta nasilja, riječ je o pravoj povredi, a njezina je namjera nekoga ušutkati. Ispunjena je mržnjom i otvara sljedeće pitanje: zbog čega se ti muškarci, ili ljudi koji to čine, smatraju tako ugroženima? Je li to zato što osjećaju da je njihova muškost napadnuta, pa koriste seksualnost u tako nasilnom obliku da prikriju svoju krhkost i prenesu vlastitu ranjivost na te žene?

„Ako žene postavite kao seksualne objekte, a to je društvo, bez obzira na to što mi radile, učinilo, to žene pretvara u stvari, a ne u ljudska bića te tako stvarate situaciju u kojoj žene koje se znaju postaviti i koje izlažu svoje argumente o nečemu užasavaju muškarce koji nemaju pristupa pravim ženama, pa ih onda udaraju onime što im je društvo ponudilo, a što nema nikakve veze sa sadržajem onoga što govore. Po njima bi žene trebale biti seksualni objekti, još uvijek ne bismo trebale biti složena ljudska bića koja razmišljaju i osjećaju. A to se događa zbog stalnog predstavljanja žena kao pukih ljepotica, pokušaja da se svedu na površinu na koju se projicira seksualnost. Tako nismo stvarni ljudi.“

„Uđemo li dublje u to pitanje vidimo da se muškarci koji se nalaze u takvim izopačenim okolnostima osjećaju lišeni nečega, pa jedino što mogu jest iskaliti bijes koji se u njima nalazi na žene. Reakcije tih muškaraca pokazuju da se osjećaju jako, jako ugroženima nečime što prijeti njihovoj muškosti.”

“Kroz seksualno nasilje, žrtva prima mržnju koju pojedinac osjeća prema samom sebi, a tu bol i uzrujanost koja je u njemu izražava na vrlo eksplozivan način. Silovanje se razlikuje od prijetnje silovanjem, ali je ipak riječ o vrlo, vrlo ozbiljnom i zastrašujućem iskustvu.“

Sa: http://www.guardian.co.uk/world/2011/nov/05/women-bloggers-hateful-trolling

4. snaga: Novinarstvo raspolaže cijelom lepezom metoda kojima može suzbijati i ispravljati rodne stereotipe

Razni pritisci na novine, pojava vijesti na internetu i emisije u kojima su vijesti kombinirane sa zabavnim sadržajima; svi ti formati pridonijeli su širenju repertoara novinarskih komentara i tumačenja. Osobni glas kolumnista/kolumnistica jedan je od tih formata na koji danas sve češće nailazimo. On nije ograničen kodeksom objektivnosti te, kao takav, predstavlja savršeno sredstvo za suzbijanje ili ispravljanje rodnih stereotipa. U tome je međutim obvezan slijediti drugo pravilo: kolumne u novinama i na internetskim portalima sredstvo su za privlačenje publike. To je format vođen prihodima. Ne iznenađuje, dakle, da kolumnisti/kolumnistice koriste humor, spekulacije i interpretativne rekonstrukcije više nego „redovito“ novinsko izvještavanje. Kada se radi o rodnim stereotipima, uporaba humora predstavlja i priliku i prijetnju. Može se koristiti za jačanje rodno-stereotipnih sustava tumačenja, a može se koristiti i za njihovo narušavanje.

Šale su mehanizam izražavanja kulturnih tjeskoba. Ponekad je to vrlo jasno, kao što je

slučaj sa šalama rasističke prirode, a ponekad to manje jasno, pa ogoljivanje smisla takvih šala zahtijeva, primjerice, određeno etnološko ili kulturološko istraživanje. Jedna od značajki šala jest da ovise o tome tko i gdje ih je ispričao: mogu biti smiješne i pokazivati povijesnu osviještenost o nekoj skupini i njezinom sustavu/sustavima (lažnog)prikazivanja, ili mogu biti samo uvredljive, pa su ili vrlo sirove ili rasističke ili seksističke. Čini se da nije problematična samo šala kao takva, već njezin odnos prema kulturnim i povijesnim predrasudama. Kada šalu ispriča „insajder", onda se ona smatra vrstom refleksivnosti. Kada je priča „autsajder", ista šala može biti bolan podsjetnik članovima skupine da ne pripadaju i da ne mogu pripadati društvu. Ona ih isključuje. S gledišta medijskog stručnjaka/stručnjakinje, šalu koja se oslanja na rodne ili druge stereotipe treba shvatiti kao mač s dvije oštrice: iako može biti prihvatljiva pod nekim okolnostima, u forumima javnih vijesti takve će šale produbljivati i ponavljati stereotipe umjesto da ih mijenjaju.

S vremena na vrijeme novine dopuštaju humoru da diktira izbor priloga, kao što je prilog o očevima koji ostaju kod kuće u dnevniku *Daily Mail*, ili u kratkim člancima koji se služe stereotipima na podrugljiv način. Iako su privlačni jer predstavljaju predah od ozbiljnosti većine vijesti, takvi prilozi traže iznimno opreznu ruku koja neće dopustiti da se pretvore u seksističke priloge i koriste stereotipe. Prilog iz dnevnika *Telegraph* pokazuje koliko je teško povući razliku između korištenja stereotipa, seksizma i humora. Radi se o izvješću o istraživanju za koje se čini da okreće naglavce stereotip „glupe plavuše". Ali komentar predsjednice Međunarodne udruge plavuša, uključen u izvješće, ponovo se poziva na stereotip. Kakva god bila njegova namjera, prilog opet stavlja rodne stereotipe na dnevni red.

Plavuše su bolje plaćene od drugih žena

Prati ih reputacija da su bogate ljepotom a siromašne inteligencijom, ali plavuše su, u stvari, bolje plaćene od drugih žena.

Nick Collins, 16:34 BST 4. travnja 2010., The Telegraph

Plavokose žene, koje prati stereotip da su bezbrižne i površne, zarađuju sedam posto više od žena druge boje kose, tvrde znanstvenici/znanstvenice. A, osim svojih povoljnijih paketa plaća, plavuše se udaju i za bogatije muškarce koji zarađuju prosječno šest posto više od muževa drugih žena. Jedno istraživanje u časopisu Economics Letters *otkrilo je da plava kosa uvećava plaću žene koja godišnje zarađuje 22.000 funti – što je prosječna plaća u Velikoj Britaniji – za 1600 funti.*

Istraživači/istraživačice na Sveučilištu u Queenslandu, koji su ispitali 13.000 žena, rekli su da razlika u plaći ostaje ista čak i kada se zanemare ostali čimbenici, poput visine, težine i obrazovne razine.

Nisu mogli objasniti zašto su žene plave kose financijski uspješnije, ali kažu da nijedna druga boja kose ne daje slične rezultate. Dr. David Johnston, koji je vodio istraživanje, kaže: „Plavuše se obično opisuje kao privlačnije od drugih žena, ali i kao manje inteligentne." No, čini se da veza između plavuša i ljepote dominira nad svakom percepcijom njihove navodno niske inteligencije.

„To bi moglo objasniti zašto je 'učinak plave kose' očit na bračnom tržištu." Olga Uskova, predsjednica Međunarodne udruge plavuša, rekla je za Mail on Sunday*: "Plavuše imaju bogatije muževe jer smo zabavnije i društvenije, a muškarci nas smatraju privlačnijima. Bolje smo i na radnome mjestu, jer kada pogriješimo možemo reći, 'Oh, žao mi je, to je zato što sam plavuša' pa se tako izvučemo."*

(http://www.telegraph.co.uk/lifestyle/7552146/Blondes-paid-more-than-other-women.html, preuzeto 4. travnja 2010.).

5. snaga: Profesionalne nagrade (korisne za dobre, a posebno za loše primjere iz prakse)

Novinarstvo voli nagrade. One pridonose zanimljivim i lako dostupnim vijestima (kada drugi dijele nagrade). (Većina) istraživanja će već biti obavljena, a i izjava za tisak će biti unaprijed pripremljena. Nagrade mogu biti praćene smiješnim videoprilozima ili promidžbenim porukama, kao što je videoprilog u povodu dana jednakih plaća koji prikazuje žene „u određenim godinama" koje se služe teškim električnim alatima odjevene u bikinije, kupaće kostime i seksi rublje. Zamisao je navesti gledatelje da razmisle o vlastitim stereotipnim stavovima o tome kome najbolje odgovara određena vrsta posla.

(Video: http://www.youtube.com/watch?v=m_aubcM-vIs
Website: http://www.equalpayday.be/NL/index.aspx?Id=Nieuws).

Još jedna takva vrsta alternativnih nagrada cilja na narušavanje privatnosti, a to je godišnja nagrada „Big Brother Award" za tvrtku, ustanovu ili vladinu agenciju koja je najviše narušila privatnost građana i prekršila ostale građanske slobode. Još jedan takav primjer jest belgijska nagrada „Auwch Award". To je „bolna nagrada za seksistički govor ili ponašanje". Nagrada

AUWCH (Ouch!) dodjeljuje se osobama ili organizacijama koje „podržavaju stakleni strop, odbijaju provoditi zakone o kvotama, održavaju plaće žena na niskoj, a neravnopravnost na visokoj razini“.

http://www.auwchaward.be/vrouwen/raad.aspx

Jednako tako su i nagrade za medijske proizvode dobar način privlačenja pozornosti: primjeri onoga od čega se te nagrade sastoje već su u javnom prostoru i mogu se smatrati dijelom kulturne baštine. Novinarske nagrade su dovoljno poznate, postoji niz „alternativnih“ nagrada koje ciljaju na, primjerice, seksizam u medijima, ili koje se dodjeljuju osobama koje su otvorile raspravu o ravnopravnosti između žena i muškaraca. (Vidi prilog dolje)

Švicarska nagrada za žene i medije

Uz ostalo, konferencija ureda za ravnopravnost, u suradnji s raznim medijskim partnerima, uvela je nagradu za žene i medije koja se dodjeljuje novinarima i novinarkama koji su, brinući se o novinarskoj etici, otvorili raspravu o ravnopravnosti između žena i muškaraca.

Nagrađene radove moguće je vidjeti na sljedećoj internetskoj stranici: http://www.egalite.ch/femmes-medias.html

III. DIO:

SREDSTVA

(UKLJUČUJE PRIMJERE, IZVORE, SVEOBUHVATNE UPUTE I DALJNJU RASPRAVU O SREDIŠNJIM POJMOVIMA KOJI SE KORISTE U RAZGOVORU O KORIŠTENJU RODNIH STEREOTIPA U NOVINARSTVU)

Napomena:

Popis sredstava u ovom dijelu služi samo kao primjer i nije iscrpan. Sigurno postoje baze podataka, nastavni materijali i primjeri dobre/loše prakse diljem Europe.

Sredstvo br. 1: Stručne baze podataka: stručnjakinje nije toliko teško pronaći

Često čujemo prigovore da je vrlo teško pronaći stručnjakinje. U svijetu u kojem se muškarce postavlja na visoke položaje, to zvuči prilično istinito. No, te se žene može pronaći. Osim toga, u većini europskih zemalja postoje internetske baze podataka koje se mogu pretraživati i u njima pronaći ženska imena. Slijedi nekoliko primjera takvih baza podataka.

Belgija: www.expertendatabank.be

Baza sadrži isključivo podatke o stručnjacima/stručnjakinjama iz manjinskih skupina (žene, LGBT osobe, osobe s invaliditetom, osobe stranoga podrijetla). S pomoću tog projekta flamanska vlada želi ojačati njihovu vidljivost u medijima u kontekstu koji je oslobođen stereotipa. Novinari/novinarke i urednici/urednice televizijskih programa mogu pretraživati tu bazu podataka i koristiti je kao sredstvo za pronalaženje stručnjaka/stručnjakinja u svim područjima, od znanosti koja se bavi vrstama tla do presadnje srca.

Švicarska: www.femdat.ch

Femdat je sveobuhvatna švicarska baza podataka koja sadrži popis znanstvenica i stručnjakinja iz raznih područja.

http://www.femdat.ch/C14/C1/femdaten/default.aspx

Francuska: http://voxfemina.asso.fr.

Vox Femina je sredstvo za pronalaženje novih stručnjakinja, unošenje više gledišta u priču i povećanje vidljivosti žena.

USA: www.shesource.org

SheSource je internetska savjetodavna skupina (*brain trust*) stručnjakinja za različita područja koje je namjena služiti novinarima/novinarkama, producentima/producenticama i osobama koje angažiraju ženske goste i izvore informacija. SheSource uključuje i glasnogovornice za razne teme koje predstavljaju demografsku i etnografsku raznolikost, a imaju znanje u područjima od sigurnosti, gospodarstva i politike do prava, mirovnih misija, humanitarnih kriza itd. She Source je program Ženskog centra za medije (Women's Media Center), koji su osnovali Women's Funding Network, White House Project i Fenton Communications radi njegovanja reprezentativnije javne rasprave i povećanja broja žena čija se mišljenja pojavljuju u medijima koji objavljuju vijesti.

Na međunarodnoj razini: www.huntalternatives.org za mirovne stručnjakinje na stranici: http://www.huntalternatives.org/pages/78_directory_of_women_experts.cfm

Sredstvo br. 2: Priručne internetske stranice za osobe koje se bave usavršavanjem novinara/novinarki (ili za novinare koji se žele sami usavršavati)

Uz dostupne baze podataka, na internetu postoji i obilje nastavnog materijala i materijala za učenje za one koji žele nešto naučiti ili pronaći savjete o tome kako, primjerice, pisati o seksualnom napastovanju. Opće informacije i primjeri obuhvaćeni su programima medijske pismenosti na internetu.

O rodno uvjetovanom nasilju

· Izvještavanje o rodno uvjetovanom nasilju. Inter Press Service (Africa), 2009, www.ipsnews.net/africa

· Velika Britanija: „Tackling Violence against Women and Girls: a guide to good practice communication'" („Prionuti rješavanju nasilja nad ženama i djevojčicama: vodič dobre komunikacijske prakse"): za davanje potpore i obavještavanje vlade za komunikaciju u

području nasilja nad ženama i djevojčicama http://www.wrc.org.uk/resources/tools_to_engage_and_influence/violence_against_women_and_girls/default.aspx

· Španjolska: „Gender-based violence treatment in the Media“ („Medijsko praćenje rodno uvjetovanog nasilja“): priručnik koji su pripremili Španjolski institut za žene i Javni radio (RTVE)

O uvođenju rodno osviještene politike i medijskoj pismenosti

· Women and Media in the EuroMed Region (Žene i mediji u EuroMed regiji). Priručnik za osposobljavanje (za novinare/novinarke koji žele naučiti nešto o temeljnim čimbenicima i sredstvima potrebnim za uravnoteženo postupanje prema ženama u medijima). Dio Euromed programa za ravnopravnost spolova. Unaprjeđenje ravnopravnosti između muškaraca i žena u EuroMed regiji (2008.–2011.).

U partnerstvu s neprofitnom organizacijom Media Smart, britanska je vlada izdala paket materijala za nastavnike/nastavnice kako bi pomogla djeci shvatiti na koji način mediji mogu iskriviti slike i učiniti ih nestvarnim, kao i kako takve slike mogu utjecati na samopouzdanje. Sredstvo za medijsku pismenost pomaže mladima kritički ocijeniti i realnije percipirati slike koje vide. Istražuje zašto i kako se idealizirane slike u oglasima i medijima koriste za prenošenje određenih poruka.

Više o tom izdanju:
http://www.homeoffice.gov.uk/media-centre/news/media-smart

Više o kampanji:
http://www.homeoffice.gov.uk/equalities/equality-government/body- confidence/
Više o udruzi Media Smart i za preuzimanje paketa nastavnog materijala:
http://www.mediasmart.org.uk/resources-body-image.php

· Kanadska mreža za medijsko osvještavanje nudi zgodne primjere i objašnjenja osobama koje se bave osposobljavanjem i usavršavanjem novinara/novinarki ili ostalih o korištenju stereotipa u medijima

http://www.media-awareness.ca/english/issues/stereotyping/

· Screening Gender: audiovizualni paket nastavnog materijala koji je 2000. godine izradilo šest javnih organizacija za radiodifuziju: NOS (Nizozemska), NRK (Norveška), SVT (Švedska), YLE (Finska), ZDF (Njemačka) i DR (Danska). Sadrži razna sredstva za uvid u rodna pitanja i prikazivanje roda na televiziji. Iako primjeri videomaterijala više nisu dostupni, tekst je moguće preuzeti na engleskom, francuskom i arapskom jeziku na adresi: http://www.euromed-news.org/en/News/Screening-Gender-toolkit-%21

· Portraying Politics: skup alata o rodnim pitanjima i televiziji: izradio ga je 2006. godine konzorcij europskih javnih organizacija za radiodifuziju i novinarstvo. Skup alata potiče novinare/novinarke i urednike/urednice programa na razmišljanje o tome kako rade te na kreativno razmišljanje o novim mogućnostima. Videomaterijal više nije dostupan, ali tekst se može preuzeti na engleskom i njemačkom jeziku na adresi: http://www.portrayingpolitics.net/.

Sredstvo br. 3: Dodatni primjeri dobre (i loše) prakse

Nekoliko dobrih (i loših) primjera obuhvaćeno je u I. dijelu „Činjenice“ i u II. dijelu „Snage“. Primjeri dobre prakse uključuju kritičke internetske forume koji osnažuju osobe koje smatraju da dosadašnja novinarska praksa krši njihova prava. Osnažujuće djeluju i namjenske nagrade koje se bave rodnim stereotipima. Iako su mnogo rjeđe, važnu ulogu imaju i pojedine medijske produkcije koje se bore protiv stereotipa. „Show, don’t tell“ („Pokaži, nemoj reći“) jest ono što čini dokumentarce Sunny Bergman (o kojima smo ranije govorili) snažnim sredstvom. Gay aktivisti imaju i druge snažne primjere koji se mogu koristiti s ciljem suzbijanja rodnih stereotipa (vidi npr. http://www.glbtq.com/arts/film_actors_gay,4.html). Celluloid Closet (Celuloidni ormar) (SAD, redatelji Rob Epstein i Jeffrey Friedman, 1995.) poznati je dokumentarni film koji istražuje razne prikaze homoseksualaca u holivudskim filmovima i stavove koji se iza toga kriju tijekom cijele povijesti američkog filma.

Izbor dobrih primjera:

· U Velikoj Britaniji: Women's Views on News (Ženski pogled na vijesti) na www.womensviewsonnews.org (vidi u prethodnom tekstu)
Ovo je sam po sebi dobar primjer kritičkog konzumiranja vijesti. Mnoga pitanja o kojima se raspravlja predstavljaju tipične primjere „loše prakse". Vrlo poučno štivo.

· U Belgiji: G-magazine na www.g-magazine.be i www.facebook.com/gendermagazine. Namjera je časopisa iskorijeniti stereotipne stavove o muškarcima i ženama. Njegovo prvo izdanje objavljeno je u rujnu 2011. godine i bilo je usmjereno na obrazovanje.

· Technoladies: Manifestacija održana 25. svibnja 2011. godine o ženskim uzorima u tehnološkom sektoru. Portreti tih „tehnodama" i poruka same manifestacije prošireni su različitim kanalima, uključujući i internet. Sama se manifestacija sastojala od prikazivanja tih portreta i organizacije tehnoloških radionica, a bile su pozvane i žene koje predstavljaju uzore na međunarodnoj sceni.

http://www.agoria.be/s/p.exe/WService=WWW/webextra/prg/izContentWeb?FAction=Home&enewsid=76460&sessionlid=1&vApplication=technoladies

· Republika Češka: protuprimjeri rodno osjetljivog izvješćivanja Tah dámou
(„Dama na potezu")
Tah dámou je TV emisija koja se prikazuje na češkoj televiziji. Radi se o talk-show emisiji u kojoj dvije komentatorice i jedna ili dvije gošće razgovaraju o aktualnim pitanjima u češkom društvu. Program je namijenjen predstavljanju ženskih glasova i stajališta u svijetu politike, gospodarstva i TV vijesti, kojim inače dominiraju muškarci. Posljednjih nekoliko emisija bavilo se temama poput seksualnog odgoja u školama, uloge žena u arapskoj kulturi, aktualnih društvenih prosvjeda i korupcije.

http://www.ceskatelevize.cz/porady/10315089302-tah-damou/.

Nizozemska: De Volkskrant: matematika nije pitanje prikladnih gena. Nizozemski primjer u znanstvenom prilogu nacionalnog dnevnika *de Volkskrant* (14. prosinca 2011., str. 13) prilog je Maartena Keulemansa, koji se temelji na nedavnoj objavi istraživanja u časopisu

Notices Američkog društva matematičara. Znanstvenici/znanstvenice su dokazali da ravnopravnost žena i muškaraca u nekoj zemlji (u istraživanje je bilo uključeno 50 zemalja) određuje koliko će djevojčice biti uspješne u matematici. Zanimljivo je da su u zemljama s višom razinom emancipacije i djevojčice i dječaci jednako uspješni. Republika Češka je primjer zemlje u kojoj su djevojčice uspješnije. Djevojčice i dječaci su jednako uspješni u Švedskoj, Nizozemskoj i Njemačkoj.

Nažalost, ima više loših nego dobrih primjera. Nametanje rodnih stereotipa nije samo vrlo izraženo u oglašavanju, iako najsnažniji primjeri dolaze upravo iz reklamnih kampanja. Takvi se primjeri mogu naći i u dnevnim novinama (vidi sljedeći primjer).

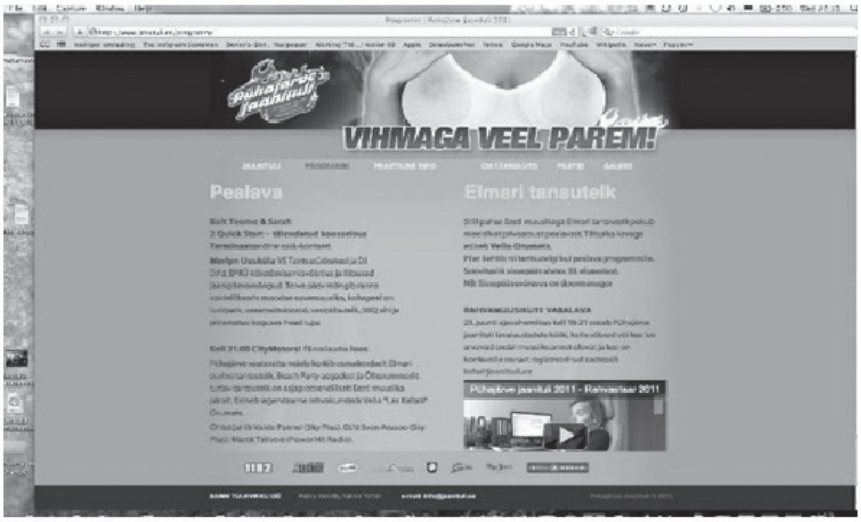

Oglas za obilježavanje nacionalnog praznika u Estoniji (Ljetni solsticij i Dan pobjede)

Oglasi na jumbo plakatima koji su postavljeni diljem zemlje i na internetu najavljivali su obilježavanje praznika za 2011. godinu u Estoniji koristeći se slikom grudi žene odjevene u bijelu majicu bez rukava (vidi str 61). Ispod toga je stajao slogan „Još bolje po vlažnom vremenu“. Vrlo ljutita građanka nije uspjela otkriti tko je odgovoran za ono što se smatra zloporabom nacionalne baštine.

Članak u časopisu El Siglo *u Španjolskoj od 2. lipnja 2008. godine opisao je stanje mnogih žena u američkoj vojsci koje su, dok su služile u Iraku, morale trpjeti seksualno uznemirivanje i nasrtaje kolega/kolegica. Iako se sam članak primjereno bavi tom temom, njegov naslov glasi: „Kad su žene ratnice u Iraku", aludirajući pri tom na poznatu pjesmu o „ženama ratnicama" u smislu da traže nevolje. Takav naslov trivijalizira nasilje koje su te vojnikinje pretrpjele i umanjuje značenje njegovih posljedica. On sprječava i bilo kakvo kritičko uključivanje u tu temu.*

Cuando las chicas son guerreras en Iraq

Escribe Helen Benedict en el diario *International Herald Tribune* sobre las soldados norteamericanas que regresan de Iraq. Señala que el Departamento para Asuntos de los Veteranos encara una crisis acuciante por el número creciente de las que vuelven traumatizadas no sólo por su participación en el combate, sino también por el asalto y acoso sexual sufrido por cuenta de sus compañeros en filas. Refiere que las mujeres representan algo más del 15 por ciento del total de militares en activo en las fuerzas armadas de Estados Unidos y el 11 por ciento de los efectivos desplegados en Iraq y Afganistán. Añade que casi un tercio de esas mujeres dicen que fueron asaltadas sexualmente o violadas mientras estaban encuadradas en las unidades militares destacadas en esos países y que entre el 71 por ciento y el 90 por ciento de ellas cuentan que fueron acosadas por los varones que eran allí sus compañeros.

Casi un tercio de las mujeres soldado que han regresado de Iraq dicen que fueron asaltadas sexualmente

Para Helen Benedict y para cualquiera queda claro que esta clase de abusos aumenta drásticamente el riesgo e intensidad de padecer *stress* postraumático. Un estudio al que alude revela que las mujeres soldado que fueron asaltadas sexualmente fueron nueve veces más propensas a mostrar síntomas de estos desórdenes que aquellas otras que no lo fueron. Según otro estudio el acoso sexual genera la misma proporción de *stress* postraumático en las mujeres que el combate causa en los hombres. La violación puede inducir otras crisis médicas que incluyen diabetes, asma, dolores crónicos de pelvis, abortos e hipertensión. Al parecer los síntomas de *stress* postraumático han aumentado en los últimos años tanto como ha cambiado el papel desempeñado por las mujeres en la guerra. Ahora muchas de ellas están en primera línea de fuego, sufren heridas en combate y disparan al enemigo igual que los hombres.

Nuestra columnista, que es profesora de periodismo en la Universidad de Columbia y prepara un libro de próxima aparición bajo el título de *The lonely Soldier: The private War of Women Serving in Irak*, indica que cuando las mujeres regresan a Iraq para cumplir un nuevo turno en el redespliegue de sus misma unidades, deber encontrarse de nuevo con los mismos hombres que abusaron de ellas. Es decir, que se encuentran en una situación en la que están amenazadas por sus propios camaradas tanto como por los avatares de la guerra. Dice Benedict que falta un estudio que se haya ocupado de los efectos causados por la combinación de abusos sexuales y participación en los combates. Al parecer, la Rand Corporation acaba de presentar la mayor encuesta sobre la salud mental de las tropas que se ha hecho desde 2001 pero le han faltado recursos para tratar esa cuestión. Tan sólo refleja que las mujeres padecen mayores tasas de *stress* postraumático y de depresiones que los hombres pero se abstiene de considerar el factor que en la generación de esa diferencia corresponde a los abusos sexuales que las mujeres sufren por cuenta de sus propios camaradas.

Se espera que la Cámara de Representantes y el Senado tomen cartas en el asunto y que rueden cabezas en el Pentágono. Veremos. ●

Cuando las chicas son guerreras en Iraq, Miguel Ángel Aguilar. U *El Siglo* (online), 2. lipnja 2008.

Izvor: Cuando las chicas songuerreras en Iraq - Aguilar; www.elsiglodeuropa.es/siglo/.../790Aguilar.html -

Sredstvo br. 4: Mantre (u svrhu „Uradi sam“)

Sredstvo 4.1. Korištenje stereotipa je navika, rod je umjetno stvoren pojam

Svi bi medijski i komunikacijski stručnjaci/stručnjakinje trebali biti svjesni kako i kada koriste stereotipe. U stvarnosti, korištenje rodnih stereotipa toliko je duboko usađeno u našim glavama da se na to još uvijek gleda kao na nešto prihvatljivo, možda čak nešto što je stvar pristojnosti ili izražavanja poštovanja. Kako bismo se odmaknuli od navike korištenja stereotipa, najprije treba shvatiti da je rod neka vrsta izmišljenog pojma. Vijeće Europe definira „rod“ kao „društveno stvorene uloge, ponašanja, aktivnosti i obilježja koja određena društva smatraju primjerenim za žene i muškarce“ (članak 3.(c) Konvencije o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja, CETS br. 210).

Korisno je o rodu razmišljati kao o nečemu što odgovara na pitanje KADA, a ne kako. Uostalom, rod ne ovisi o određenim značajkama ili tjelesnim obilježjima nego o tomu kako i kada ta obilježja postaju sporna. Ako na rod gledamo na taj način, on postaje situacijsko obilježje. Nedostatak resursa i prava će, primjerice, mnoge osobe koje pružaju usluge seksualnog tipa (engl. sex workers) staviti u položaj koji se smatra tradicionalno ženskim. Građevinski poslovi, bilo da ih obavljaju žene ili muškarci, budit će posve drugačije asocijacije. Osim toga, pojedinci bi trebali imati izbora žele li se prikazati na vrlo ženstven ili muževan način. Rodne podjele su prednost samo u ograničenom broju zanimanja. One to uglavnom nisu. Rodna neutralnost najčešće predstavlja najbolji profesionalni izbor. Korištenje rodnih obilježja trebalo bi biti samo jedna od mogućnosti, a ne obveza. To znači da ženstvenost ne bi trebala biti obvezan izbor za žene, niti bi muževnost trebala biti jedina mogućnost za muškarce.

Rodni stereotipi najbolje funkcioniraju u tandemu s društvenim i kulturnim rascjepima u prostoru i vremenu, kako bi se ženama ograničile mogućnosti. Postavljanjem žena u domenu emocija, brige za druge i doma, javna sfera se, bez mnogo razmišljanja, može dodijeliti muškarcima. To je u današnjem svijetu smiješno. Jasno je da stare podjele, kao što je ona između privatnog i javnog prostora, više ne vrijede onako kao prije pola stoljeća.

Sredstvo 4.2. Zašto će stereotipi uvijek postojati

Vrlo je vjerojatno da će stereotipi uvijek postojati. Njih je moguće osporavati, a to se i čini. Osim toga, u svakodnevnoj praksi stereotipi su često slojeviti. O kulturnom repertoaru onih

koji ih razmjenjuju ovisi osjeća li ih se kao bolne i diskriminatorne prakse. Mogu biti „samo šala“ i ne shvaćati se ozbiljno (Hermes, 2010). U aktualnoj raspravi i širokoj pretpostavki da „seksualizacija“ uzima za žrtve žene i djevojke, Duits i van Zoonen („Coming to terms with sexualization“ [„Pomiriti se sa seksualizacijom“], 2011) tvrde da treba uzeti u obzir način na koji su žene i djevojčice iz različitih sredina reagirale na seksualizaciju kulture, uspjele joj se oduprijeti i pregovarati o njoj. U ovome dokumentu u igri je nešto drugo: on postavlja izazov medijskim stručnjacima/stručnjakinjama koji nesvjesno koriste stereotipe u javnoj domeni. Predlaže da prvi korak prema rušenju neželjenih stereotipa bude njihovo prepoznavanje i kritiziranje.

Stereotipi su dio ubrzanih načina za procjenjivanje i razmjenu stajališta o svijetu oko nas. Korištenje stereotipa za jačanje nejednakih odnosa moći štetno je za demokratsko sudjelovanje i demokratske vrijednosti. U svakodnevnom životu međutim trebamo ostaviti prostora za stereotipe. U svijetu koji se ubrzano mijenja, to nas može utješiti – ako razumijemo da ti ubrzani načini razumijevanja skupina, događaja i odnosa predstavljaju samo sirov sažetak složenijih stvarnosti.

Prepoznavanje stereotipa kao onoga što oni jesu važno je jer je to jedan od načina na koji se uspostavljaju i održavaju odnosi moći u društvu. Većina medijskih i komunikacijskih stručnjaka/stručnjakinja neće posebno započeti revoluciju ili uzdrmati status quo – iako takvi postoje. Snažan feministički stav djelovat će jednako stereotipno i nepravedno kao i snažno seksističko ili rasističko gledište. To je još jedan od razloga zbog kojih medijski i komunikacijski stručnjaci/stručnjakinje i novinari/novinarke moraju biti svjesni načina na koji se odnosi moći u društvu implicitno i nenamjerno reproduciraju u svim vrstama medijskih sadržaja, bilo da je riječ o novinarstvu ili tvornici zabave. Zbog toga su bezbrižna uopćavanja nedopustiva. Sva uopćavanja zahtijevaju promišljanje, pozorno istraživanje i nesporne dokaze. Medijski stručnjaci/stručnjakinje čine više od recikliranja pojmova zdravog razuma, čak i kada rade reportaže iz svakodnevnog života.

U interesu pravednoga i uravnoteženog izvještavanja i prikazivanja, medijski stručnjaci/stručnjakinje moraju biti u stanju prepoznati stereotipe kao nepoželjna uopćavanja i koristiti svoja profesionalna sredstva i metode rada kako bi svojim čitateljima i gledateljima/gledateljicama pokazali gdje se i kako stereotipi koriste. To ne znači da su medijski stručnjaci/stručnjakinje dužni djelovati kao politički aktivisti. Oni imaju kolektivnu profesionalnu dužnost pomoći ustanoviti i održati demokratske standarde koje europske države zastupaju.

To uključuje omogućivanje satire, političke rasprave i izražavanja najširega mogućeg raspona mišljenja koji nikoga aktivno ili namjerno ne diskriminiraju. Jedino što nikako nije dopušteno jest lijeno novinarstvo.

Literatura

Bordo, Susan (2003) "Unbearable weight. Feminism, western culture and the body". Berkeley, CA: University of California Press.

Delhaas, R. (2006) "De president, de hyena en de kleine hagedis. Afrika na de Koude oorlog". Amsterdam: Contact.

Des Forges, A. (1999) "Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda". New York: Human Rights Watch.

Downie, L. jr. and M. Schudson, (2009) "The Reconstruction of American Journalism". Izvješće u Columbia Journalism Review, 19. listopada, 2009., 13:00. http://www.cjr.org/reconstruction/the_reconstruction_of_american.php?page=all

Duits, L. and L. van Zoonen (2011) „Coming to terms with sexualization" u European journal of Cultural Studies, 14 (5): 491-506.

Gallagher, M. (1995) "An unfinished story. Gender patterns in Media employment". Pariz: Unesco.

Hermes, J. (2010) „On stereotypes, media and redressing gendered social inequality" u Contemporary Readings in Law and Social Justice 2 (2), str. 181-187.

Keen, A. (2007) "The cult of the amateur. How Today's Internet is Killing Our Culture". New York: Doubleday.

Kronja, I. (2006) „Politics as Porn" u Nirman Moranjak Bamburac, Tarik Jusic, Adla Isanovic (ur.) Stereotyping. Representation of women in print media in South East Europe. Sarajevo: Mediacentar. http://www.media.ba/mcsonline/files/shared/sterotyping_ivana_kronja.pdf

Papadopoulos, L. (2010) “Sexualisation of Young people”. Review for the Home Office. http://www.generationnext.com.au/pdf/sexualisation-young-people.pdf

Pickering, M. (2001) “Stereotyping. The politics of representation”. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Prenger, M., F. van Vree, L. van der Valk en L. van der Wal (2011) “Gevaarlijk spel. De verhouding tussen pr & voorlichting en journalistiek”. Diemen: AMB.

Zoonen, L. van (2006) „The personal, the political and the popular. A woman’s guide to celebrity politics“ u European Journal of Cultural Studies. 9(3), str. 287-301.

Popis kratica i akronima

CDEG Steering Committee on Equality between Women and Men (Upravni odbor za ravnopravnost između žena i muškaraca)

CDMC Steering Committee on the Media and New Communication Services (Upravni odbor za medije i nove komunikacijske usluge)

CoE Council of Europe (Vijeće Europe)

GMMP Global Media Monitoring Project (Projekt globalnog praćenja medija)

ITN Independent Television network (Nezavisna televizijska mreža u Velikoj Britaniji)

NVO Nevladina organizacija

PhD Doktor/doktorica filozofije (najviši akademski stupanj)

PR Odnosi s javnošću

UN Ujedinjeni narodi

Unesco Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu

VPRO bivša kratica, a sada ime jedne od udruga nizozemskih organizacija za radiodifuziju